

CEDEM

Centar za demokratiju i ljudska prava
Center for Democracy and Human Rights

Bulevar Džordža Vašingtona br. 51, III/48
81000 Podgorica, Crna Gora

Tel. +381-81-205280/fax +381-81-234368;

e-mail: cedem@cg.yu; cedem.web@cg.yu

www.cedem.cg.yu

CEDEM
Odjeljenje za empirijska istraživanja

JAVNO MNJENJE CRNE GORE

Godišnjak br. 2a

- jun 2006.

- avgust 2006.

Podgorica, decembar 2006.

Center for Democracy and Human Rights
Centar za demokratiju i ljudska prava

FOUNDATION OPEN SOCIETY INSTITUTE – REPRESENTATIVE OFFICE MONTENEGRO

SADRŽAJ

1. O projektu i publikaciji	7
2. Jun 2006.	9
3. Avgust 2006.	35
4. Trendovi osnovnih indikatora	59

O projektu i publikaciji

»**Javno mnjenje Crne Gore**« jedan je od najvažnijih projekata CEDEM-a. U periodu od 1999-2006. obavljeno je 26 istraživanja. Najveći dio njih, ukupno dvadeset, tematski se, kao zaseban projekat, odnosilo na političko javno mnjenje. Preostala istraživanja bila su posvećena pojedinim aspektima procesa reformi u Crnoj Gori (realizovana u okviru makroprojekta «Reforme za zdravo društvo» mreže NVO «Akcija») ili naročito aktuelnim temama u crnogorskom društvu.

CEDEM-ova istraživanja javnog mnjenja podržavana su od USAID/OTI, USAID/ORT, Ulof Palme International Center iz Štokholma, Instituta za otvoreno društvo Crne Gore (OSIM) i Democracy Commission Grants (DCG), programa Vlade SAD.

Istraživanja koja su sadržana u ovoj publikaciji CEDEM je realizovao u potpunosti sopstvenim snagama. Naime, istraživanja rađena prije 2004. godine ostvarena su u saradnji sa agencijom za ispitivanje javnog mnjenja Damar iz Podgorice, koja je za potrebe CEDEM-a obavljala terenski rad i primarnu obradu podataka.

CEDEM je, shodno svojoj strategiji razvoja i utvrđenom planu aktivnosti, početkom 2004. godine formirao sopstveno **Odjeljenje za empirijska istraživanja**. Rukovodilac odjeljenja je prof. dr Veselin Pavićević – politikolog, a odgovorni istraživač dr Miloš Bešić, sociolog-metodolog. U odjeljenju je stalno zaposlen jedan stručni saradnik, a osnovni tim anketara čini, zavisno od potrebe, 8-10 stalnih saradnika. U analitičkom timu je i politikolog doc. dr Srđan Daramanović, predsjednik CEDEM-a.

Projekat »**Političko javno mnjenje Crne Gore jun 2006 – avgust 2006**«, podržan je od strane Instituta za otvoreno društvo Crne Gore (OSIM). CEDEM izražava zahvalnost OSIM-u na podršci ovom projektu i zadovoljstvo što ponovo saraduje sa ovom institucijom, koja je u dugom vremenskom periodu dala ogroman doprinos razvoju civilnog društva u Crnoj Gori.

Analitička i empirijska građa sadržana u publikaciji pod nazivom Godišnjak 2a (jun 2006 - avgust 2006.) čini sastavni dio publikacije objavljene tokom maja 2006. godine pod nazivom Godišnjak 2. Naime, sticajem okolnosti koje su proizašle iz dinamike projekta, prethodne dvije publikacije, Godišnjak br. 1 i Godišnjak br. 2 činili su po četiri kvartalna ispitivanja političkog javnog mnjenja Crne Gore koji se nijesu odnosili na po jednu kalendarsku godinu. Na ovaj način, CEDEM ovu publikaciju, kao i prethodne i one koje će uslijediti, stavlja na uvid stručnoj i drugoj zainteresovanoj javnosti. Istovremeno, kao i druga istraživanja koja su realizovana tokom dosadašnjeg rada CEDEM-a iz oblasti javnog mnjenja, građa prezentovana u ovoj publikaciji namijenjena je i studentima Fakulteta političkih nauka Univerziteta Crne Gore, kao dio dodatne literature za izradu seminarskih radova i praktičnu obuku na predmetu Javno mnjenje. U vezi sa tim, CEDEM izražava zadovoljstvo što su njegova istraživanja već uvrštena i u diplomske, magistarske i doktorske radove na nekoliko univerziteta, u užem i širem okruženju Crne Gore.

Kao i drugi, tako i osnovni rezultati CEDEM-ovih istraživanja političkog javnog mnjenja sadržani u ovoj publikaciji nalaze se i na našem sajtu **www.cedem.cg.yu**.

JUN 2006.

Ovo je prvo istraživanje koje smo realizovali nakon referenduma o državnom statusu na kome je Crna Gora obnovila svoju nezavisnost. Ujedno, referendum je prelomna tačka u smislu da nakon njega cjelokupna crnogorska politička scena nikada ne može biti ista kao i prije tog čina. Naime, državno pitanje koje je dugi niz godina opterećivalo kako javnost tako i političke partije, samim činom referendumske glasanja je skinuto s dnevnog reda. Dakle, realno je očekivati da se svi politički akteri danas moraju okrenuti novim pitanjima, što zahtijeva i drugačiji politički fokus, i drugačiju retoriku, i drugačije određenje političkih ciljeva, pa u izvjesnoj mjeri i drugačiju kadrovsku politiku. Paralelno sa ovim, i kriterijumi vrednovanja političkih partija od strane građana će biti nesumnjivo drugačiji, što će promijeniti ukupnu klimu u političkom životu društva, kao i prirodnu komunikacije između građana i političkih struktura.

Ovo istraživanje, u tom smislu, predstavlja jedan kvantitativan presjek stanja na političkoj sceni u Crnoj Gori, samim tim što su rezultati koje prezentujemo prvi postizborni rezultati koji tretiraju ključna politička pitanja u aktuelnom trenutku. Naš osnovni cilj bio je da odmjerimo postojeće trendove, u jednoj novoj političkoj i društvenoj situaciji, kao i da stavimo na dnevni red neka, u analitičkom smislu, nova politička pitanja.

U metodološkom smislu, korišćen je standardan i prije svega provjeren dvoetajni dvostruko-stratifikovan uzorak sa slučajnim izborom ispitanika u finalnom popisnom krugu iz devet crnogorskih opština: Bijelo Polje, Pljevlja, Berane, Podgorica, Nikšić, Cetinje, Bar, Ulcinj i Herceg Novi. U ovom istraživanju, nakon procedure ponderisanja (post-stratification sample weights), bilo je ukupno 983 ispitanika. Uzorak je reprezentativan po sljedećim kriterijumima: godine starosti, pol, nacionalna struktura, konfesionalna pripadnost, mjesto stanovanja i regionalna pripadnost. Standardna statistička greška uzorka iznosi 2%. Najvažnije karakteristike uzorka date su u donjim tabelama:

Tabela 1A: Polna struktura ispitanika

Pol	N	%
Muški	500	51,2
Ženski	476	48,8
Total:	976	100,0

Tabela 1B: Starosna struktura ispitanika

Kategorije	N	%
18-34	357	36,8
35-54	391	40,2
55+	224	23,0
Total:	972	100,0

Tabela 1C: Nacionalna struktura ispitanika

Nacionalna pripadnost	N	%
Crnogorci	441	45,2
Srbi	363	37,2
Bošnjaci	34	3,4
Albanaci	43	4,4
Muslimani	80	8,2
Hrvati	9	0,9
Ostali	6	0,6
Total:	976	100,0

Tabela 1D: Konfesionalna struktura ispitanika

Konfes. pripadnost	N	%
Pravoslavna	736	75,3
Islamska	180	18,4
Katolička	27	2,8
Ateisti / nijesu vjernici	35	3,5
Total:	978	100,0

1. POVJERENJE U INSTITUCIJE

Prva baterija pitanja u ovom istraživanju imala je za cilj da utvrdi rejting institucija. Kao i u ranijim slučajevima, rejting mjerimo petostepenom ljestvicom procjene, a kao rezultate mjerenja prezentiramo srednje vrijednosti (tabela 1). Rezultati pokazuju da kao i u ranijim periodima, ispitanici sa stanovišta

povjerenja najbolje ocjenjuju Srpsku pravoslavnu crkvu (3,39), što posredno pokazuje ono što smo konstatovali i u prethodnim istraživanjima.

Naime, SPC se primarno percipira kao vjerska institucija, te čak i krupna politička zbivanja kao što je referendum ne utiču na njen rejting. Drugi po rejtingu povjerenja u ovom istraživanju je predsjednik Crne Gore (3,06) a na trećem mjestu vlada Crne Gore (2,94). Visok rejting predsjednika Crne Gore i vlade je sasvim jasan refleks javnog mnjenja na referendum i njegove rezultate, obzirom da su i vlada i predsjednik vodili intenzivnu referendumsku kampanju u korist nezavisnosti. U sredini tabele se nalaze policija (2,87), skupština (2,84) i sudstvo (2,82), dok su najlošije od strane građana ocijenjene Crnogorska pravoslavna crkva (2,51) i političke partije (2,36).

Tabela 2: Povjerenje u institucije na nivou ukupne skupine ispitanika

INSTITUCIJA:	N	K	SD
Srpska pravoslavna crkva	816	3,39	1,624
Predsjednik Crne Gore	916	3,06	1,530
Vlada Crne Gore	918	2,94	1,531
Policija Crne Gore	919	2,87	1,407
Skupština Crne Gore	911	2,84	1,375
Sudstvo Crne Gore	921	2,72	1,344
Crnogorska pravoslavna crkva	758	2,51	1,570
Političke partije u Crnoj Gori	893	2,36	1,217

N – broj ispitanika koji su iznijeli stav; **K** – koeficijent povjerenja; **SD** – standardna devijacija.

Ukoliko se rezultati mjerenja analiziraju sa stanovišta pristalica ključnih političkih grupacija (tabela 2), možemo primijetiti da pristalice partija koje su se zalagale za nezavisnost Crne Gore najvišu ocjenu daju predsjedniku republike (4,27), kao što iskazuju i veoma visoko povjerenje prema vladi (4,19). Sa druge strane, pristalice onih partija koje su se zalagale za zajednicu sa Srbijom daleko navišu ocjenu daju Srpskoj pravoslavnoj crkvi (4,48). No i pristalice Grupe za promjene najbolje ocjenjuju SPC (3,98), koja je ujedno i daleko viša nego ocjene za sve ostale institucije. Konačno, građani koji nemaju jasan partijski preferencijal i koji apstiniraju na izborima, takođe, najviše povjerenja iskazuju prema SPC (3,47). Dakle, kada je riječ o profilima građana na osnovu njihove partijske preferencije, u pogledu povjerenja prema institucija, ne može se reći da je došlo do bilo kakvih promjena u biračkom tijelu u odnosu na predreferendumski period.

JAVNO MNJENJE CRNE GORE

Tabela 3: Povjerenje u institucije iz ugla pristalica različitih političkih opcija

Politički blokovi	Institucija							
	Skupština	Predsjednik	Vlada	Policija	Sudstvo	Partije	SPC	CPC
Suverenisti	3,86	4,27	4,19	3,79	3,54	2,95	2,46	3,57
Unionisti	1,70	1,61	1,50	1,83	1,83	1,93	4,48	1,35
GZP	2,10	2,18	2,06	2,31	2,27	2,09	3,98	1,66
Neopredijeljeni i apstinenti	2,40	2,60	2,35	2,45	2,27	1,86	3,47	2,29

2. REJTING POLITIČARA I JAVNIH LIČNOSTI

Tabela 3: Rejting političara na nivou ukupne skupine ispitanika

Rang političara/javne ličnosti	N	PO	SD
1 Milo ĐUKANOVIĆ	971	3,18	1,731
2 Filip VUJANOVIĆ	971	2,96	1,543
3 AMFILOHIJE Radović	948	2,83	1,729
4 Nebojša MEDOJEVIĆ	959	2,79	1,517
5 Ranko KRIVOKAPIĆ	966	2,53	1,589
6 Miodrag ŽIVKOVIĆ	956	2,30	1,347
7 Andrija MANDIĆ	954	2,29	1,474
8 Krsto PAVIĆEVIĆ	936	2,10	1,242
9 Predrag POPOVIĆ	954	2,09	1,330
10 Predrag BULATOVIĆ	959	2,05	1,310
11 Ranko KADIĆ	945	2,05	1,306
12 Zoran ŽIŽIĆ	950	2,04	1,321
13 Ferhat DINOŠA	955	1,96	1,288
14 Mehmet BARDHI	949	1,78	1,155

N - Broj odgovora; PO - prosječna ocjena; SD - standardna devijacija

Kao i u prethodnom periodu istraživanjem političkog javnog mnjenja mjerimo i rejting političara. To činimo primjenom iste metode, upotrebom petostepene skale Likertovog tipa (ocjene od 1 do 5). Rezultati pokazuju (tabela 3), da je aktuelni premijer i lider bloka za crnogorsku nezavisnost Milo Đukanović najpopularniji političar u Crnoj Gori (3,18). Visoka ocjena je rezultat kontinuiteta u smislu da je upravo ovaj političar bio najbolje ocijenjen i u predreferendumskom istraživanju. Naravno, ovoj visokoj ocjeni doprinosi i činjenica da je upravo on bio lider bloka za nezavisnost, pa je ostvarivanjem obećanog političkog cilja i njegov rejting pojačan. Drugi političar po

popularnosti je Filip Vujanović (2,96), aktuelni predsjednik države, koji je takođe i u prethodnom periodu imao visok rejting i koji je takođe bio jedan od lidera bloka za nezavisnu Crnu Goru. Mitropolit Amfilohije Radović je na trećem mjestu sa prosječnom ocenom (2,83), a za njim slijedi lider Grupe za promjene Nebojša Medojević (2,79), koji je očito dio svoje popularnosti izgubio usljed nejasno zauzete pozicije oko referenduma, pri čemu je dijelom ostavio utisak da podržava državnu zajednicu a dijelom da je za nezavisnu Crnu Goru. Zatim slijede još dva istaknuta lidera bloka za nezavisnost, Ranko Krivokapić (2,53) i Miodrag Živković (2,30). Prvi po rejtingu iz bloka za državnu zajednicu je Andrija Mandić (2,29) što govori o tome da je upravo ovaj političar najpopularniji u ovom dijelu biračkog tijela. Nakon Krsta Pavićevića (2,10), slijede ostali lideri bloka za zajednicu sa Srbijom i to sljedećim redom: Predrag Popović (2,09), Predrag Bulatović (2,05), Ranko Kadić (2,05) i Zoran Žižić (2,04). Konačno, na dnu tabele nalaze se lideri manjinskih partija Ferhat Dinoša (1,96) i Mehmet Barhi (1,78).

Posmatrano sa stanovišta pristalica različitih političkih opcija (tabela 4), rezultati opet pokazuju veoma slične trendove kao i u predreferendumskom periodu. Milo Đukanović je neprikosnoveni lider kod pristalica partija koje su činile blok za crnogorsku nezavisnost (4,62), dok je Mitropolit Amfilohije najbolje ocijenjen kod pristalica državne zajednice sa Srbijom (4,27). Ako se analiziraju samo političari kod unionista, može se uočiti da je najpopularniji Andrija Mandić, lider SNS-a. Pristalice Grupe za promjene najbolje ocjenjuju svog lidera, Nebojšu Medojevića (4,34) ali treba napomenuti da oni visoko ocjenjuju i Amfilohija Radovića (3,65) što posredno opet potvrđuje tezu da je veliki broj pristalica GZP-a strukturalno blizak unionistima. Konačno, neoprijedjeljeni i apstinenti najbolje ocjenjuju Amfilohija (2,95) ali je i srednja ocjena za Mila Đukanovića relativno visoka (2,60) što govori da se u okviru ove grupacije, na osnovu političkih stavova kao kriterijuma, nalaze veome heterogene kategorije građana.

Tabela 4: Rejting političara – pristalice različitih političkih opcija

Političar / javna ličnost	Politički blokovi			
	Suverenisti	Unionisti	GZP	Neopredijeljeni i apstinenti
Filip VUJANOVIĆ	4,11	1,56	2,37	2,42
Ranko KRIVOKAPIĆ	3,80	1,25	1,53	1,89
Milo ĐUKANOVIĆ	4,62	1,45	2,20	2,60
Predrag BULATOVIĆ	1,49	3,31	2,26	1,81
Andrija MANDIĆ	1,42	3,83	2,70	2,20
Miodrag ŽIVKOVIĆ	3,05	1,59	1,56	2,00
Predrag POPOVIĆ	1,37	3,48	2,36	1,98
Krsto PAVIĆEVIĆ	2,52	1,71	1,75	1,89
Ranko KADIĆ	1,41	3,21	2,35	1,96
Ferhat DINOŠA	2,58	1,30	1,57	1,64
Mehmet BARDHI	2,20	1,32	1,47	1,58
Nebojša MEDOJEVIĆ	2,17	3,24	4,34	2,69
Zoran ŽIŽIĆ	1,40	3,12	2,36	2,05
AMFILOHIJE Radović	1,76	4,27	3,65	2,95

3. ODNOS PREMA REFERENDUMSKOM REZULTATU

Rezultat referenduma je bio veoma blizu postavljenog uslova od 55%. Naime, samo pola procenata građana koji su iskoristili svoje biračko pravo više od «postavljene granice» je dalo glas za crnogorsku nezavisnost. Ovako 'tjesean' rezultat uz činjenicu da je riječ o fundamentalnom, državnom pitanju, te visokom animozitetu unionističkih stranaka prema strukturama vlasti je dovelo do svojevrsnog osporavanja referendumskih rezultata.

Jednom riječju, partije koje su sačinjavale blok za državnu zajednicu sa Srbijom ne pokazuju spremnost da jasno, otvoreno i nedvosmisleno priznaju pobjedu opcije za crnogorsku državnost. Ovakvo ponašanje unionističkih partija praćeno je i sličnim ponašanjem struktura vlasti u Srbiji na čelu sa premijerom Vojislavom Koštunicom, čiji je mišljenje, po svoj prilici, više nego važno za formiranje stavova onog dijela biračkog tijela u Crnoj Gori koje se zalagalo za zajedništvo Srbije i Crne Gore u državnom smislu. Ovakva konstelacija je svakako imalo refleks u biračkom tijelu, naročito u svijetlu činjenice da su same pristalice zajednice sa Srbijom očito duboko razočarane referendumskim rezultatom. Iz ovih razloga, u ovom istraživanju pitali smo građane šta misle o referendumskom rezultatu (tabela 5).

Podaci pokazuju da najveći broj ispitanika (47,4%) smatra da je pobjeda bloka za državnu nezavisnost van svake sumnje, dok 15,5% ispitanika smatra da

JAVNO MNJENJE CRNE GORE

referendum ne izražava stvarnu volju građana, ali da rezultate treba prihvatiti. Stav da je rezultat ostvaren prevarama i da ga ne treba prihvatiti podržava 27,8% građana, i ovaj broj posredno ukazuje na procenat građana koji su radikalniji u političkim stavovima, tačnije, ukupan broj građana koji će, moguće, u narednom periodu aktivno učestvovati u delegitimizaciji ključnih političkih procesa u Crnoj Gori. Konačno, 9,3% građana nije bilo u stanju da ocijeni legitimnost referenduskog rezultata.

Tabela 5: Legitimnost referenduma o državnom pitanju

Stav	N	%
Pobjeda Bloka za nezavisnost je van svake sumnje	450	47,4
Referendum ne odražava volju, ali rezultate treba prihvatiti	147	15,5
Rezultat je ostvaren prevarama i ne treba ga prihvatiti	263	27,8
Ne znam, ne mogu da ocijenim	88	9,3
Total:	948	100,0

Tabela 6: Referendum je jasno pokazao volju građana i nema razloga da se o tom pitanju više razgovara

Tvrdnja:	STAV %				
	Ne slažem se u potpunosti	Donekle se ne slažem	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se donekle	Slažem se u potpunosti
Jednostavno ne mogu da prihvatim da Crna Gora i Srbija više nijesu u zajedničkoj državi	46,5	4,3	11,7	7,6	29,8
Veoma sam srećan što je Crna Gora konačno ponovo postala nezavisna država	31,0	3,4	9,2	7,5	48,9
Referendum je jasno pokazao volju građana i nema razloga da se o tom pitanju više razgovara	30,8	4,2	6,9	7,1	51,0
Referendum nije bio regularan i njegove rezultate ne treba priznati	55,2	4,0	7,9	5,3	27,6
Nakon referenduma bez obzira ko je "pobjednik" a ko "poraženi" svi u Crnoj Gori treba da se ujedini i izgrađujemo bolju budućnost	6,3	1,5	6,5	12,5	73,2

JAVNO MNJENJE CRNE GORE

Crnogorska samostalnost je privremeno ostvarena i Crna Gora će se ujediniti sa Srbijom nakon smjene vlasti u Crnoj Gori	53,4	4,5	12,2	6,7	23,1
Pitanje crnogorske državnosti nije naročito važno, i Srbija i Crna Gora će se prije ili kasnije naći zajedno u Evropskoj Uniji	28,3	9,2	14,0	20,2	28,3
Sada pošto je pitanje referenduma skinuto sa dnevnog reda, svi treba da se okrenemo važnijim ekonomskim pitanjima	3,0	1,6	5,2	9,9	80,3
Za mene je pitanje crnogorske državnosti uvek bilo 'nametnuto' i ne naročito važno pitanje iza koga se skrivala i vlast i opozicija	40,2	5,8	12,0	12,6	29,4
Nakon referenduma u Crnoj Gori se ništa značajno neće promijeniti, jer će veliki broj građana i dalje da teži zajednici sa Srbijom	32,0	7,9	13,3	12,2	34,7

Ispitujući strukturu stavova koji reflektuju postreferendumsko mišljenje građana (tabela 7), došli smo do veoma značajnih analitičkih nalaza. Najprije, nešto ispod 30% građana u potpunosti se slaže sa stavom da *jednostavno ne može da prihvati da Crna Gora i Srbija više nijesu u zajedničkoj državi*, dok se sa ovim stavom u potpunosti ne slaže gotovo polovina ispitanika. Zatim, gotovo svaki drugi građanin se u potpunosti slaže sa stavom da je *veoma sračan-na što je Crna Gora postala nezavisna država*. Sa stavom da je *referendum jasno pokazao volju građana* u potpunosti se slaže gotovo identičan broj građana koji je glasao ZA nezavisnost (51%), dok se sa druge strane u potpunosti sa ovim stavom ne slaže nešto više od 30% građana.

Sa drugim stavom, da *referendum nije bio regularan i da njegove rezultate ne treba prihvatiti* u potpunosti se slaže gotovo identičan broj ispitanika (preko 27%) kao i u uvodnom stavu (tabela 5) da je rezultat ostvaren prevarama, dok se sa takvom tvrdnjom u potpunosti ne slaže preko 55% ispitanika. Interesantno je da sa stavom, da *nakon referenduma svi zajedno bez obzira na pobjednike i poražene svi treba da radimo za zajedničku budućnost* u potpunosti se slaže čitavih 73,2% ispitanika. U vezi sa tim, poruka ovako visokog konsenzusa je sasvim jasna. Čini se, naime, da postoji umor od podjela i političkih borbi i građani imanentno postavljaju zahtjev za jedinstvom i zajedničkom orijentacijom ka budućnosti.

Dalje, sa stavom da je *crnogorska nezavisnost privremenog karaktera* i da će do ujedinjenja sa Srbijom doći odmah nakon smjene vlasti u potpunosti se slaže 23,1% ispitanika dok se 53,4% u potpunosti ne slaže s takvom tvrdnjom. Sa stavom da *pitanje crnogorske državnosti nije važno obzirom da će se i Srbija i Crna Gora naći opet u zajednici uključenjem u EU*, podjednak broj ispitanika u potpunosti se slaže i u potpunosti ne slaže (28,3%). Opet, sa stavom da je *nakon referenduma potrebno jedinstvo i rad na ekonomskim pitanjima*, u potpunosti se slaže preko 80% ispitanika. Poruka je, dakle, i ovog puta ista. Da je pitanje *crnogorske državnosti uvijek bilo nevažno te da je isto pitanje bilo predmet manipulacije i podjela*, u potpunosti se ne slaže preko 40% ispitanika. Konačno, da se *nakon referenduma neće ništa značajno promijeniti i da će veliki broj građana i dalje da podržava zajednicu sa Srbijom*, u potpunosti se slaže 34,7% građana dok se sa takvom tvrdnjom u potpunosti ne slaže 32% ispitanika.

Prema tome, istraživanje stavova u ovom segmentu jezikom brojeva nam govori tri ključne stvari:

prvo, ogromna većina građana insistira da se na javnoj sceni više ne treba baviti podjelama koje je referendum proizveo, već se treba okrenuti ekonomskim pitanjima, odnosno da se treba usmjeriti ka budućnosti i da treba uspostaviti novi društveni konsenzus na ovim pitanjima;

drugo, većina koja je bila za nezavisnost je ostala gotovo identična, i gotovo na svakom ajtemu (tvrdnji) pronalazimo taj procenat koji i dalje insistira na svom stavu kada je o nezavisnosti riječ, i

treće, u ukupnom biračkom tijelu u prvom periodu nakon referenduma ostaće jedan dio radikalnije orjentisanih građana, koji i dalje insistiraju da je samostalnost bila greška i da će se ovo stanje, prije ili kasnije, vratiti na staro, tj. zajednicu sa Srbijom. Od pitanja do pitanja, taj broj se kreće od 20%-30%.

U konstelaciji sa ovim stavovima, u istraživanju postavili smo još jedno pitanje. Naime, željeli smo da izmjerimo stavove građana u jednoj hipotetičkoj situaciji, tj. kako bi se opredijelili ukoliko bi se ponovo održao referendum. Osnovna ideja je bila da se strukturalno izmjeri pomjeranje stavova u odnosu na referendumski rezultat koji je sada poznat. Rezultati pokazuju (tabela 7) da bi u hipotetičkom slučaju ponovnog održavanja referendma dobili gotovo identičan rezultat, što upućuje da u prvom postreferendumskom periodu nije došlo do suštinskih pomjeranja stavova, bez obzira na faktički rezultat referenduma. Drugim riječima, očito je da su stavovi građana, struktuirani u dužem periodu, isuviše čvrsti da bi se promijenili u relativno kratkom vremenskom periodu.

Tabela 7: Ukoliko bi iduće nedjelje ponovo bio održan referendum o državnoj statusu Crne Gore, Vi bi u tom slučaju glasali:

Stav	N	%
ZA samostalnost Crne Gore	493	50,4
PROTIV samostalnosti Crne Gore	275	28,1
Ne bih izašao na referendum	119	12,2
Ne znam, ne razmišljam o tome	91	9,3
Total:	979	100,0

4. ČVRSTINA STAVA NA REFERENDUMU NAKON REFERENDUMA

U predreferenduskim istraživanjima čvrstinu stava na referendumu koristili smo kao jedan od značajnih indikatora koji je bio u funkciji predviđanja ponašanja glasača na samom referendumu. Jednako, ovo je bio jedan od indikatora koji je veoma jasno diferencirao i indetifikovao bazične grupacije kada je stav prema referendumu bio u pitanju. Obzirom da je referendum završen, mi smo još jednom, vjerovatno posljednji put, upotrebili isti indikator kako bi utvrdili pomjeranja u stavu u odnosu na predreferendumsku situaciju.

U ovom pogledu dva su ključna nalaza. Prvo, podjela je još uvijek oštra (grafikon 1) obzirom da je distribucija izrazito asimetrična i da se najveći broj ispitanika nalazi na krajevima, tj. ima oprečne stavove. Drugo, u kvantitativnom smislu, definitivno prevagu imaju pristalice nezavisnosti, tj. očito da je referendum doprinio jačanju stava za nezavisnost na nivou ukupne populacije.

Ukoliko se analiziraju osnovni statistički parametri mjerenja čvrstine stava (tabela 8), može se vidjeti da aritmetička sredina nije najbolji pokazatelj zbog izrazito asimetrične distribucije. No, svakako da i odsječena sredina i medijana, kao i 95% interval povjerenja pokazuju da je čvrstina stava značajno nakrivljena u pravcu pristalice crnogorske nezavisnosti. Asimetrična distribucija prevashodno je rezultanta političkih podjela, na isti način kao što je to bio slučaj i prije referenduma. Naime, dok pristalice zajedničke države sa Srbijom još uvijek imaju čvrst stav ovog tipa, pristalice nezavisnosti dodatno su učvrstile stav o crnogorskoj nezavisnosti (tabela 9). U ovom pogledu, analitički su najinteresantnije pristalice GZP-a obzirom da su, kao i u ranijim istraživanjima oni bliži stavu ZA zajednicu sa Srbijom nego li stavu o nezavisnosti. Prema tome, ovaj podatak će bitno opredjeljivati biračko tijelo GZP-a u smislu njegovog pozicioniranja u političkom prostoru na predstojećim izborima. Drugim riječima, veći dio biračkog tijela GZP-a pripada pristalicama državne zajednice sa Srbijom, a jezikom partija govoreći, to znači da će u predstojećoj podjeli

"izbornog kolača", GZP prevashodno "oduzimati" glasove tzv. unionističkim partijama, tj. partijama koje upravo na ideji zajedništva i nacionalnog jedinstva sa Srbijom mobilišu svoje glasače.

Grafikon 1 Čvrstina stava na referendumu

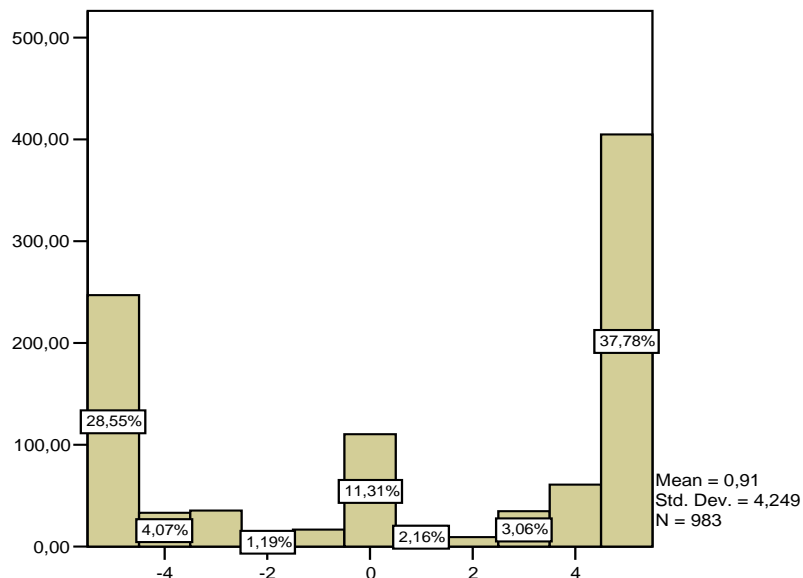

Tabela 8: Osnovni statistički parametri čvrstine stava na referendumu

Indikatori:	Vrijednost	Standardna greška
Aritmetička sredina	,91	,135
95% Interval povjerenja	Donja granica	,65
	Gornja granica	1,18
5% odsječena sredina	1,01	
Mediana	3,00	
Varianca	18,052	
Standardna Devijacija	4,249	
Skewness	-,371	,078
Kurtosis	-1,595	,156

Tabela 9: Čvrstina stava na referendumu i pristalica različitih opcija

Blokovi	Čvrstina stava na referendumu
Suverenisti	4,53
Unionisti	-4,09
GZP	-1,06
Neopredijeljeni i apstinenti	-,09
Total	,91

5. IZBORNA PREFERENCIJA

Nakon referenduma razumno je očekivati brze izbore, a ovo prevashodno u svijetlu činjenice da pobjednici na referendumu raspisuju izbore, ili drugim riječima, referendumski rezultat im "garantuje" pobjedu na izborima ukoliko se izbori održe u relativno kratkom vremenskom periodu.

Izborna preferencija u ovom slučaju jeste specifična jer praktično predstavlja refleks referendumskih dešavanja. Podaci mjerenja (tabela 10) pokazuju da bi, ukoliko bi se izbori održali u ovom trenutku, DPS uzeo najveći broj glasova (preko 38%), dok bi druga po snazi bila Grupa za promjene sa nešto preko 14% glasova. U preraspodjeli glasova tzv. unionističkih partija, SNS bi uzela nešto više glasova od SNP-a (9,1 naspram 8,2), što pokazuje da je, iako u "gubitničkom bloku", SNS u političkom smislu profitirala. Najveći gubitnik bi po ovim podacima bila SNP, koja je važila kao lider bloka za državnu zajednicu obzirom da bi ova partia uzela manje glasova od konkurentske SNS, kao i od Grupe za promjene. Od ostalih partija na parlamentarni status mogli bi da računaju još jedino SDP (4,2%) i LPCG (3,4%). U ovoj procjeni takođe treba imati u vidu da bi neka-e od albanskih partija takođe ušle u parlament zbog izbornog preferencijala koji ove partije ne obavezuje da pređu cenzus od 3% na nivou jedinstvene izborne jedinice.

Dakle, ovo je post-referendumska preraspodjela snaga i trendovi koje možemo očekivati u predstojećoj izbornoj utakmici. Pri tom, treba imati u vidu da su mjereni rejtinzi pojedinačnih partija, ili drugim riječima, u situaciji da dođe do predizbornih koalicija, a što je vjerovatno za očekivati, sasvim je moguće da dođe do određenih preraspodjela u biračkom tijelu, naročito u onom dijelu gdje se oko istih glasača vodi naglašena borba (glasovi prosrpskih partija + GZP).

Tabela 10: Ukoliko bi se sljedeće nedjelje održali parlamentarni izbori, kojoj partiju bi Vi dali svoj glas?

Izborna preferenca	N	%
DPS (Milo Đukanović)	329	38,5
SNP (Predrag Bulatović)	70	8,2
SNS (Andrija Mandić)	78	9,1
LPCG (Miodrag Živković)	29	3,4
SDP (Ranko Krivokapić)	36	4,2
NS (Predrag Popović)	15	1,7
DSS (Ranko Kadić)	12	1,4
SRS (Vojislav Šečelj)	23	2,7
NSS (Momir Bulatović)	11	1,3
DUA (Ferhat Dinoša)	5	0,6
DSCG (Mehmet Bardhi)	7	0,8
GP (Krstó Pavićević)	14	1,6
GZP (Nebojša Medojević)	122	14,2
neku drugu	17	1,9
Ne znam	87	10,2
Total	856	100,0

6. STAVOVI PREMA GZP

Grupa za promjene je sasvim logično u ovom istraživanju bila predmet posebnog interesovanja. Najprije, kao nevladina organizacija, ova grupacija je već u dužem periodu ušla u političku debatu i najavila učešće na narednim izborima. Zatim, lider ove grupe, Nebojša Medojević je u dužem periodu bio najbolje ocijenjeni političar. Na osnovu posljednjih nekoliko mjerenja rejtinga političkih partija, znamo da će GZP ne samo ući u parlament, nego da će osvojiti značajan broj glasova, te da će vjerovatno biti druga snaga u parlamentu kao politička partija. Dakle, evidentno je postojanje razloga za posebnu istraživačku pažnju koju je neophodno posvetiti novom "igraču" na predizbornoj političkoj sceni.

GZP se, kao što je već rečeno, ponašala pomalo konfuzno u toku referendumske kampanje. Naime, u početku, ova politička grupacija se trudila da ostane neutralna, da bi se kasnije kao opozicija pojavila u javnosti kao alternativa vlasti u društvu partija koje podržavaju državnu zajednicu. Istovremeno, ličnim izjavama lideri ove grupacije nijesu krili da su intimno za crnogorsku

samostalnost, ali da ostavljaju svojim potencijanim biračima da se u pogledu referenduma opredijele na osnovu vlastitih stavova i preferencija. Svi ovi događaji usmjerili su nas da u ovom istraživanju uključimo nekoliko, preciznije šest, stavova koji se najčešće mogu čuti u javnosti, ne bi li utvrdili kakve su reperkusije na stav prema GZP u javnom mnjenju. Stavovi su dati u cjelini, a građani su se u većoj ili manjoj mjeri slagali sa navedenim tvrdnjama. U analizi ovih stavova koristili smo faktorsku analizu (Prpmax rotaciju), ne bi li analitički identifikovali njihovu strukturu. Najprije, analizom kumulativiteta, smo uvidjeli da su svih šest ajtema više nego relevantni za identifikaciju strukture stavova građana (tabela 11).

Tabela 11: Kumulativni prikaz percepcije GZP-a

Tvrdnja:	Inicijalno	Ekstrakcija
GZP je bila neutralna za sve vrijeme referendumskih dešavanja	1,000	,756
GZP je pružala i pruža podršku ideji zajednice sa Srbijom	1,000	,821
GZP je pružala i pruža podršku crnogorskoj nezavisnosti	1,000	,811
GZP se ponašala sasvim nejasno i konfuzno kada je riječ o nezavisnosti, pri čemu se ponekad sticao utisak da podržavaju nezavisnost a nekada da podržavaju zajedničku državu	1,000	,758
Ponašanje GZP-a u vezi sa referendumom građani će da kazne na sljedećim izborima	1,000	,772
Vrijeme GZP-a tek dolazi i da će se to pokazati na narednim izborima	1,000	,761

Dalje, na osnovu ekstrahovane sume kvadrata (tabela 12) može se vidjeti da je gotovo 78% građana struktuiralo stavove prema GZP, te da faktorskom analizom možemo identifikovati tri komponente (tri faktora), pri čemu prvi faktor iscrpljuje 36,6% varijanse, drugi 22,6% a treći 18, 7% varijanse. Dakle, sva tri faktora su više nego relevantna za analizu. Podatak o odnosu između varijanse i faktora može se vidjeti i u grafikonu br. 2.

Tabela 12: Ukupno objašnjena varijansa

Komponente	Ekstrahovana suma kvadrata			Rotacija
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total
1	2,194	36,563	36,563	1,787
2	1,361	22,675	59,238	1,738
3	1,124	18,729	77,967	1,464

Grafikon 2 Scree Plot

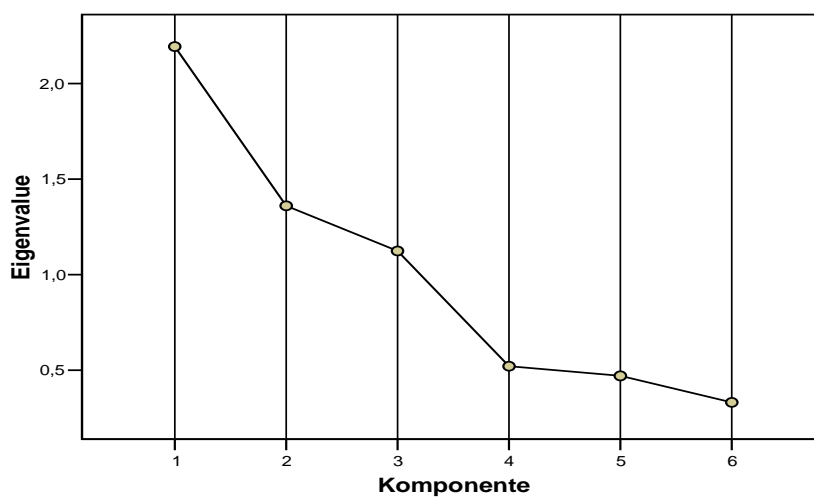

Tabela 13: Rotirana matrica osnovnih komponenti

Tvrdnje:	Komponente		
	1	2	3
GZP je bila neutralna za sve vrijeme referendumskih dešavanja	,008	,881	-,082
GZP je pružala i pruža podršku ideji zajednice sa Srbijom	,340	,191	-,837
GZP je pružala i pruža podršku crnogorskoj nezavisnosti	,366	,160	,828
GZP se ponašala sasvim nejasno i konfuzno kada je riječ o nezavisnosti, pri čemu se ponekad sticao utisak da podržavaju nezavisnost a nekada da podržavaju zajedničku državu	,884	,056	,083
Ponašanje GZP-a u vezi sa referendumom građani će da kazne na sljedećim izborima	,776	-,251	-,075
Vrijeme GZP-a tek dolazi i da će se to pokazati na narednim izborima	-,140	,817	,063

Na osnovu rotirane matrice (Promax, Kappa 4), mogu se identifikovati tri faktora, ili tri strukture stavova građana (tabela 13). Prvi faktor koji možemo nazvati **kazna** okuplja dvije tvrdnje od kojih jedna govori da se GZP ponašala konfuzno, a druga da će to ponašanje biti kažnjeno. Drugi stav, koji takođe okuplja dvije tvrdnje možemo nazvati **podrška**, budući da ovaj faktor izgrađuju one tvrdnje koje ponašanje GZP-a u toku referenduma kvalifikuju kao neutralno, i ukazuju da ova partija ima veliku perspektivu na izborima koji slijede. Treći faktor možemo nazvati **nezavisnost** okuplja dvije tvrdnje koje upućuju na strukturiran stav da je GZP u referendumskoj utakmici podržavala ideju nezavisne Crne Gore.

Dakle, ono što je ključno, i to je interesantno, ne postoji strukturiran stav da je GZP podržavala državnu zajednicu, naprotiv, strukturirao se stav (treći faktor) da je ova politička grupacija prije pružala podršku nezavisnoj Crnoj Gori. Istovremeno, sudeći po drugom faktoru (podrška), izgleda da je GZP uspjela da svoje glasače zadrži u uvjerenju da je samo ponašanje političara iz ove grupacije u toku referenduma bilo neutralno, i time je ovu grupaciju vjerovatno sačuvala kao najozbiljnije glasače na narednim izborima.

Konačno, prvi faktor (kazna) pokazuje da dio biračkog tijela osuđuje ponašanje GZP za njihov indolentan stav, upućujući u osnovi kritiku za njihovo aktivno neučestvovanje na strani ideje za crnogorsku nezavisnost.

U tabeli 14 dati su regresioni faktorski skorovi¹ koji pokazuju odnos različitih političkih grupacija prema strukturama koje smo opisali. Suverenisti

¹ Regresioni faktorski skor je optimizovan tako da ima aritmetičku sredinu 0 i standardnu devijaciju 1. Formira se na osnovu faktorske matrice.

imaju visoko opterećenje² na prvom faktoru (**kazna**), ili drugim riječima, suverenisti smatraju da GZP nije dala dovoljan doprinos crnogorskoj nezavisnosti i da će je zbog toga birači kazniti na izborima. Unionisti imaju najveći skor na faktoru **nezavisnost**, ili drugim riječima, pristalice unionističkih partija smatraju da je GZP u toku referenduma pružala podršku crnogorskoj nezavisnosti, što je razumljivo obzirom da su unionisti izgubili referendum pa je svaki krivac dobrodošao. Pristalice GZP-a pružaju podršku ponašanju lidera ove grupacije u toku referendumske kampanje obzirom da imaju veoma visoko opterećenje na drugom faktoru (podrška), što govori da su potencijalni glasači GZP-a čvrsto strukturirani i da sa ovom političkom grupacijom u budućnosti treba ozbiljno računati. Napokon, interesantno je da neopredijeljeni glasači i unionisti smatraju da je GZP u referendumu pomogla bloku za nezavisnost, pri čemu istovremeno od obje ove strukture GZP može očekivati podršku na izborima.

Tabela 14: Regresioni faktorski skorovi pristalica različitih političkih grupacija

Referendumski blokovi	Faktorski skor kazna	Faktorski skor podrška	Faktorski skor nezavisnost
Suverenisti	,2463998	-,4224864	-,2761207
Unionisti	-,1139431	,1376515	,2636165
GZP	-,5145413	,8988824	,2218611
Neopredijeljeni i apstinenti	-,0204153	,1249202	,1713673

7. ZADOVOLJSTVO RADOM VLADE

Kao i prethodnim istraživanjima i ovog puta smo mjerili zadovoljstvo učinkom vlade Crne Gore. Podaci pokazuju (tabela 15) da je za razliku od predreferendumskih istraživanja, ovog puta distribucija mnogo ravnomjernija. Naime, gotovo da je identičan procenat građana uglavnom zadovoljan i veoma nezadovoljan (23,7% tj. 23,5%). Međutim, naspram 10% onih koji su veoma zadovoljni, izmjereno je i 20% ispitanika koji su uglavnom nezadovoljni, dok je onih koji su niti zadovoljni niti nezadovoljni ukupno 22%. Prema tome, bez obzira na referendumsku pobjedu još uvijek je više nezadovoljnih građana radom vlade nego što je zadovoljnih.

² Obzirom da je aritmetička sredina 0, to znači da su sve vrijednosti veće od nule pozitivno opterećenje na datom faktoru a vrijednosti ispod nule su negativno opterećenje

Tabela 15: Da li ste zadovoljni dosadašnjim učinkom vlade Mila Đukanovića?

Stav:	N	%
veoma sam nezadovoljan	225	23,5
uglavnom sam nezadovoljan	193	20,1
nijesam ni zadovoljan ni nezadovoljan	211	22,0
uglavnom sam zadovoljan	227	23,7
veoma sam zadovoljan	102	10,7
Total:	957	100,0

Ukoliko se pogledaju podaci na osnovu ocjena pristalica različitih političkih opcija (Tabela 16), izraženo prosječnom ocjenom, može se vidjeti da su pristalice crnogorske nezavisnosti više nego zadovoljne radom vlade, dok su pristalice državne zajednice sa Srbijom veoma nezadovoljni. Pristalice GZP-a i neoprijedjeljeni i apstinenti su više nezadovoljni nego zadovoljni radom vlade. Drugim riječima, u svijetlu postojećih političkih podjela i razrješenja državnog pitanja Crne Gore, rad vlade se i dalje ocjenjuje sa stanovišta ovog, iako formalno razriješenog, još uvijek svježeg političkog pitanja, a obzirom da su podjele krupne i fundamentalne, kao i činjenicu da je vlada bila predvodnik jednog od blokova, jasno je da su ocjene od strane onih koji ne pripadaju tom bloku bile negativne.

Tabela 16: Zadovoljstvo radom vlade iz ugla pristalica različitih političkih opcija

Blokovi	A.S.
Suverenisti	3,80
Unionisti	1,61
GZP	2,10
Neopredijeljeni i apstinenti	2,36

8. POVJERENJE U MEDIJE

Mediji su svakako predstavljali značajan faktor u referendumskoj kampanji. Elementarna analiza sadržaja svih medija u Crnoj Gori pokazuje da su svi mediji, manje ili više, bili uključeni u referendum, podržavajući umjereno ili otvoreno jednu od strana. U toj podršci, to valja reći, neki mediji su prešli granicu dobrog «ukusa» i otvoreno su služili kao propagandna sredstva svom političkom bloku. Isto tako, i to valja reći, veći dio medijske scene je bio bliži

bloku za nezavisnu Crnu Goru nego li za suprostavljeni blok. Bilo kako bilo, čini se da se povjerenje u medije u izvjesnoj mjeri promijenilo obzirom na ponašanje tih medija na referendumu.

Kada je o televiziji riječ (tabela 17), TV Crne Gore i TV IN su se potpuno izjednačili, jer prednost od 0,2% je simboličnog karaktera. Imajući u vidu da je TV IN vodio umjereniju kampanju u referendmu, iako je bio bliži opciji za nezavisnost, izgleda da je ta umjerenost dovela do povećanja povjerenja građana. Slijedi TV Elmag, prema kome povjerenje iskazuje 12,2% građana a zatim TV PINK kome veruje 11,7%. Sve ostale TV stanice znatno zaostaju u ovom pogledu.

Kada je o radio stanicama riječ (tabela 18), Radio Crne Gore uživa najveće povjerenje (26,2%), a još jedino radio ELMAG ima solidno povjerenje (20,3%). Ostale stanice značajno zaostaju za ovim dvjema radio stanicama. U ovom zaostajanju, relativno pristojan korak drže još samo Radio D (7,5%) i Antena M (5,4%).

Konačno, kada je o dnevnim novinama riječ (tabela 19), čini se da su Vijesti pruzele potpunu dominaciju sa 41,2% građana koji imaju povjerenje u ovu dnevnu novinu. Obzirom da su Vijesti, u odnosu na ostale novine bile najuravnoteženije u toku referendumske kampanje (što nedvosmisleno pokazuju neka druga, specijalizovana istraživanja), zaključujemo da je 'mjera' u izvještavanju bila ključni kriterijum za povjerenje koje im građani iskazuju. Dnevnik DAN, je otvoreno podržavao opciju za državnu zajednicu, i to veoma neumjereno. Ovo je jedan od razloga za znatno manji stepen povjerenja prema ovom dnevniku (28,2%) u odnosu na Vijesti. Isto važi i za Pobjedu koja se, iako javni servis, u toku referenduma otvoreno stavila na stranu crnogorske nezavisnosti, što je uzrokovalo pad povjerenja, te je ukupno povjerenje u ovu novinu samo 11,4%. Sve ostale dnevne novine značajno zaostaju za gore pomenutim dnevnicima.

Tabela 17: Povjerenje u TV stanice

	N	%
TV Crne Gore	203	25,7
TV Elmag	96	12,2
TV Montena	33	4,1
TV MBC	15	1,9
TV Pink	93	11,7
TV IN	201	25,4
RTS	11	1,4
druge TV stanice	33	4,2
bez povjerenja	90	11,3
Atlas TV	16	2,1
Total	791	100,0

Tabela 18: Povjerenje u radio stanice

	N	%
Radio CG	155	26,2
Radio Elmag	120	20,3
Radio D	44	7,5
Antena M	32	5,4
Montena	10	1,6
druge radio stanice	42	7,0
Radio Slobodna Evropa	3	,5
Lokalna radio stanica	99	16,6
bez povjerenja	80	13,6
Svetigora	7	1,2
Total:	592	100,0

Tabela 19: Povjerenje u dnevne novine

	N	%
Pobjeda	83	11,4
Vijesti	299	41,2
Dan	204	28,2
Republika	10	1,4
Politika	6	,8
Večernje novosti	34	4,7
neke druge	4	,5
bez povjerenja	85	11,7
Total:	725	100,0

9. NATO, EU, HAG

Crna Gora se nalazi na putu evropskih integracija. U ovom procesu saradnja i uključenje u evropske institucije je jedno od ključnih pitanja. Stavove javnog mnjenja o ovim pitanjima mjerili smo i u prethodnim istraživanjima, pa tako i ovoga puta (tabela 20). Prije svega kad je riječ o uključanju u EU, nema nikakvih sumnji da ogromna većina građana podržava članstvo Crne Gore u EU. Ovog puta takav stav iskazuje ukupno 81,5% građana, radi čega se sa sigurnošću može tvrditi da je članstvo u EU nema alternative u javnom mnjenju, te da je ovo jedno od pitanja oko koga treba graditi opšti društveni i politički konsenzus. Međutim, gotovo je dvostruko manje građana Crne Gore (44,2%) koji podržavaju članstvo Crne Gore u NATO, iako je ovo gotovo dvostruko veći procenat od onih koji su protiv i onih koji po tom pitanju nemaju stav. Konačno, interesantno je da gotovo 55% građana podržava potpunu saradnju sa Tribunalom u Hagu, što predstavlja dobar signal imajući u vidu da je ovo bilo jedno od gorućih pitanja i najvećih problema sa kojima se srijeće Srbija i njena politička vrhuška.

JAVNO MNJENJE CRNE GORE

Tabela 20: Članstvo i saradnja sa međunarodnim institucijama - ukupna varijansa

Stav:	DA	NE	Bez stava
Da li bi po Vašem mišljenju Crna Gora trebala u budućnosti da bude članica EU	81,5	5,5	13,0
Da li bi po Vašem mišljenju Crna Gora trebala u budućnosti da bude članica NATO	44,2	27,3	28,5
Da li, po Vašem mišljenju, države bivše Jugoslavije treba u potpunosti da saraduju sa Haškim Tribunalom i da izruče sva lica osumnjičena za ratne zločine	54,8	28,4	16,8

Tabela 21: Članstvo i saradnja sa međunarodnim institucijama - politički blokovi

Stav:	DA	NE	Nema stav
Članstvo u EU			
Suverenisti	96,2	1,0	2,9
Unionisti	66,5	12,1	21,4
GZP	83,5	5,8	10,7
Neopredijeljeni i apstinenti	67,1	7,9	25,0
Članstvo u NATO			
Suverenisti	70,4	8,0	21,6
Unionisti	14,9	56,4	28,7
GZP	30,2	42,2	27,6
Neopredijeljeni i apstinenti	29,7	28,8	41,6
Saradnja sa Tribunalom u Hagu			
Suverenisti	84,7	4,8	10,5
Unionisti	21,3	67,1	11,6
GZP	42,0	35,3	22,7
Neopredijeljeni i apstinenti	37,3	32,9	29,8

Ukoliko se odnos prema međunarodnim institucijama pogleda iz ugla pristalica različitih političkih opcija (tabela 21), kao i u predreferendumskom periodu bilježimo značajne razlike. Prvo, kada je o članstvu u EU riječ, iako su ogromnom većinom sve strukture ZA članstvo, razlike u čvrstini opredjeljenja su savim očite. Naime, dok preko 96% pristalica suverenističkih partija podržava

priključenje EU, 'samo' 66,5% pristalica unionističkih stranaka podržava ideju da Crna Gora bude u Uniji. I kod pristalica Grupe za promjene je taj procenat značajno viši u odnosu na unioniste (83,5%). Međutim, već kada je članstvo u NATO u pitanju, razlike su više nego statistički značajne. Naspram preko 70% suverenista koji podržavaju članstvo u NATO savezu, manje od 15% unionista se zalaže da Crna Gora bude članica ove vojne alijanse, dok se preko 56% pristalica ove grupacije eksplicitno izjašnjava protiv članstva Crne Gore u NATO. Po ovom pitanju i pristalice GZP su većinom protiv članstva (nešto ispod 42%) uz preko 30% onih koji su ZA i 27% onih koji nemaju stav. Kada je konačno riječ o saradnji sa tribunalom u Hagu, razlike između blokova su još drastičnije, obzirom da gotovo 85% suverenista podržava potpunu saradnju sa Hagom, naspram više od 67% unionista koji su protiv saradnje sa međunarodnim Tribunalom. Pristalice Grupe za promjene, za razliku od stava prijema NATO, međutim, većinski podržavaju saradnju sa Hagom (42%) iako je značajan procenat onih koji su protiv te saradnje (35,3%).

Prema tome, oko pitanja uključenja u EU nema nikakve dileme da postoji konsenzus građana Crne Gore bez obzira na njihovu političku preferenciju. Kada je riječ o NATO i Hagu, međutim, oštre podjele koje su postojale prije referendumata ostaju kamen spoticanja obzirom da pristalice ključnih političkih grupacija imaju različite stavove po ovim pitanjima.

10. OSLOMAC U SPOLJNOJ POLITICI

Pitanje oslonca u spoljnoj politici je nakon referendumata dobilo na značaju obzirom da kao nezavisna država, Crna Gora može intenzivnije i samostalno da upravlja vlastitom spoljnom politikom. Kao i u ranijim istraživanjima i ovog puta smo utvrdili (tabela 22) da kao ključni oslonac u spoljnoj politici građani vide EU. Vrijednost ovog podatka utoliko je veća, što nakon referendumata Srbija se tretira kao jedna od zemalja koje mogu biti oslonac u spoljnoj politici, a ovo je posebno važno u svijetlu činjenice da je veliki broj građana na referendumu glasao za zajednicu sa tom državom. No, i pored ove činjenice, Srbija se vidi kao drugi po redu ključni partner Crne Gore iza EU. Sa druge strane, SAD i Rusija se ne doživljavaju kao ključni partneri, iako postoji respektabilan broj građana koji smatraju da i ove dvije velike sile treba tretirati kao oslonac u spoljnoj politici.

Tabela 22: Oslonac u spoljnoj politici - ukupna varijansa

Stav	Ni malo	malo	u velikoj mjeri	u potpunosti	ne može da procijeni
U kojoj mjeri se, po Vašem mišljenju, u spoljnoj politici Zajednica Srbija i Crna Gora oslanjati na EU	11,0	13,6	32,2	32,5	10,7
U kojoj mjeri se, po Vašem mišljenju, u spoljnoj politici Zajednica Srbija i Crna Gora oslanjati na SAD	27,0	21,8	23,9	15,8	11,4
U kojoj mjeri se, po Vašem mišljenju, u spoljnoj politici Zajednica Srbija i Crna Gora oslanjati na RUSIJU	22,4	30,0	22,0	12,9	12,7
U kojoj mjeri se, po Vašem mišljenju, u spoljnoj politici Zajednica Srbija i Crna Gora oslanjati na SRBIJU	23,6	19,9	15,2	29,2	12,1

No, kao i kod svih ostalih ključnih pitanja, i kada je riječ o osloncima u spoljnoj politici postoje statistički značajne razlike između pristalica različitih političkih opcija. Suverenisti u preko polovine slučajeva vide EU kao ključnog partnera, dok kod unionista to nije slučaj, obzirom da samo 13,3% pristalica partija koje čine ovu grupaciju se zalaže da EU u potpunosti treba da bude oslonac Crnoj Gori u spoljnoj politici. Kada je o SAD riječ, razlike su još drastičnije, obzirom da preko 26% suverenista (najveća frekvencija unutar ove grupe po vrijednostima) vidi upravo SAD kao ključnog partnera, dok pristalice svih ostalih opcija u najmanjoj mjeri vide ovu veliku silu kao ključni oslonac u crnogorskoj spoljnoj politici. Kada je, pak, o Rusiji riječ slika je raznovrsna. Naime, dok najveći broj suverenista (preko 26%) ne vidi Rusiju kao ključnog partnera, upravo najveći broj unionista u toj ulozi vidi Rusiju (26,6%). Stavovi pristalica Grupe za promjene su po ovom pitanju umjereni. Konačno, kada je o Srbiji riječ, unionisti u gotovo 70% slučajeva, vide ovu, sada susjednu, državu kao ključnog partnera u spoljnoj politici naspram samo 6,5% suverenista koji dijele ovaj stav, dok preko 40% ove političke grupacije Srbiju ni u kom slučaju ne vide kao ključnog spoljnopolitičkog partnera nezavisne Crne Gore. Ono što je interesantno jeste da i većina pristalica GZP (preko 38%) identifikuje Srbiju kao ključnog oslonca u spoljnoj politici, a slično je i sa neopredijeljenim i apstinentima (preko 28%).

Dakle, u prvom postreferendumskom periodu građani očekuju da EU i Srbija imaju ključnu ulogu kao spoljno-politički faktor koji će uticati na politička dešavanja i budućnost Crne Gore.

AVGUST 2006.

Istraživanje koje je prezentirano je realizovano uoči prvih izbora koji se odvijaju nakon referenduma, odnosno proglašenja državne nezavisnosti Crne Gore. Samim time, ono predstavlja jednu novinu jer su društvene i političke okolnosti u kojima se odvija izborna kampanja sasvim drugačiji. Prema tome, potrebno je dati nekoliko napomena koje na jedan novi način definišu političku scenu u Crnoj Gori i posebnu ukupnu atmosferu karakterističnu za ove izbore.

Prvo, referendum je završen pobjedom bloka za nezavisnu Crnu Goru, i to je jedna od najozbiljnijih prednosti sa kojom partije koje su učestvovala u ovom bloku ulaze u izbornu utakmicu. U tom pogledu sasvim je razumno očekivati da će izbori predstavljati svojevrsan refleks referendumske utakmice, a u toj konstelaciji ključnu prednost ima vladajuća struktura i posebno DPS koji je najaktivnije vodio kampanju za crnogorsku nezavisnost.

Drugo, na strani referenduskog gubitnika, bloka za zajedničku državu, nije bilo moguće održati jedinstvo bloka, radi čega partije koje su ga činile u izbornu utakmicu idu u dvije kolone, pri čemu su obje kolone po potencijalu prilično ujednačene.

Treće, mada i blok za nezavisnu državu ne ide jedinstveno u obliku kako je to bio slučaj sa referendumom, ali je razlika u tome što podjela unutar ovog bloka čini se mnogo "prirodnijom" (DPS SDP koalicija, liberali i bošnjaci, i albanske partije). Pri tome, kolone koje su nastale iz ovog bloka nijesu ravnopravne u pogledu podjele biračkog tijela.

Četvrto, politički pragmatično, vladajuća struktura je jako brzo raspisala izbore nakon referenduma, što joj omogućava da u većem stepenu materijalizuje referendumski rezultat.

Peto, ovo su prvi izbori u nezavisnoj Crnoj Gori, što u značajnoj mjeri utiče da partije koje su tradicionalno svoju političku snagu dobijale iz srbijanskih krugova gube na potencijalu i značaju. Dakle, uticaj iz Srbije na izbornu utakmicu biće nogo manji nego što je to bio u periodu funkcionisanja zajedničke države.

Šesto, ovo su prvi izbori na kojima se kao partija pojavljuje Pokret za promjene (PZP), bivši GZP, pri čemu znamo na osnovu svih dosadašnjih mjerenja da ova politička partija sasvim izvjesno ulazi u parlament sa dobrim šansama da u parlamentu ima značajniji broj poslanika.

Sedmo, nakon referenduma nije moguće više bazirati kampanju na pitanjima crnogorske nezavisnosti, što je bio ključni kamen spoticanja između partija i blokova na prethodnih nekoliko izbora. Drugim riječima, nakon referenduma izborna kampanja mora da uključi nove probleme kao predmete političke debate. Za sada se izgleda dominantno javljaju tri teme: (a) evropske integracije, (b) borba protiv siromaštva i povećanje ekonomskog standarda, i (c)

rješavanje problema društvenih devijacija i socijalno-patoloških pojava (korupcija, kriminal, neefikasnost institucija itd).

Osmo, uticaj spoljnog faktora, naročito EU u Crnoj Gori će se vjerovatno povećati u svijetlu činjenice da je sada riječ o jednoj evropskoj samostalnoj zemlji, koja u perspektivi treba da postane član EU. Dakle, pojedinačne zemlje i evropske strukture u cjelini, izvjesno će imati uticaja na unutrašnja reformska zbivanja kao i na političke procese, imajući u vidu da pojedinačne zemlje EU mogu imati partikularne interese u Crnoj Gori.

Dakle, ovo je osnovnih osam razloga koji čine društveno-politički okvir u kojem će se odigrati predstojeća izborna utakmica. Šta se u Crnoj Gori zaista promijenilo? Najveći broj građana će najčešće odgovoriti da se ništa nije promijenilo. Osim jednog dijela politički biračkog tijela koji se intenzivno identifikuje sa svojim partijama, građanstvo se kritički odnosi prema gotovo svim partijama (tradicionalno najniža ocjena u pogledu povjerenja u institucije), kao i prema društvenim problemima koji su njihova svakodnevnica a koje referendum po sebi nije mogao da riješi. Takođe, u najvećem dijelu politički *leadership* je ostao isti čak i u partijama koje su nekoliko prethodnih izbora gubile, uz poraz na referendumu. Ekonomska kriza, siromaštvo dobrog dela populacije, socijalna polarizacija i izraženi klijentelizam je nešto što svaki građanin srijeće u svakodnevnom iskustvu. Ovo su sigurno važni faktori koji određuju njihove stavove prema političkim partijama. Konačno, bilo kako bilo, nakon referenduma politička atmosfera u Crnoj Gori je relaksiranija, izvjesno su smanjene političke tenzije i očekuje se da i završnica kampanje protekne u mirnijem tonu, dakle bez onog nivoa emotivnog naboja karakterističnog za predreferendumski period.

Istraživanje je obavljeno u periodu 20.08. do 26.08. 2006. godine. Korišćen je standardni i provjereni CEDEM-ov dvostruko-stratifikovani uzorak sa ukupnim brojem od 1002 ispitanika. Uzorak je reprezentativan, a njegova standardna greška iznosi 2,5%. Slijedi prikaz uzorka po osnovnim karakteristikama.

Tabela 1A: Polna struktura ispitanika

Pol	N	%
Muški	509	50,5
Ženski	499	49,5
Total:	1002	100,0

Tabela 1B: Starosna struktura ispitanika

Kategorije	N	%
18-34	370	37,1
35-54	385	38,6
55+	243	24,3
Total:	998	100,0

Tabela 1C: Nacionalna struktura ispitanika

Nacionalna pripadnost	N	%
Crnogorci	450	45,0
Srbi	352	35,1
Bošnjaci	42	4,2
Albanaci	51	5,1
Muslimani	85	8,4
Hrvati	11	1,1
Ostali	11	1,1
Total:	1002	100,0

Tabela 1D: Konfesionalna struktura ispitanika

Konfes. pripadnost	N	%
Pravoslavna	741	74,1
Islamska	197	19,7
Katolička	34	3,4
Ateisti / nijesu vjernici	29	2,9
Total:	1000	100,0

1. POVJERENJE U INSTITUCIJE

Analiza povjerenja u institucije (tabela 2) kao i ranije ukazuje da u tom pogledu u Crnoj Gori postoji kontinuitet krize. Sve ključne političke i državne institucije su ocijenjene više negativno nego pozitivno. Najvišu ocjenu je, kao i prethodnim istraživanjima, dobila Srpska pravoslavna crkva koja se, očigledno, u Crnoj Gori percipira kao institucija religijskog i političkog karaktera.

Tabela 2: Povjerenje u institucije

Institucije / stav u %	Nimalo povjerenja	Veoma malo povjerenja	Niti im vjeruje niti im ne vjeruje	Uglavnom vjeruje	Veliko povjerenje
Skupština Crne Gore	29.2	19.0	23.6	19.1	9.0
Predsjednik Crne Gore	30.4	13.8	17.3	19.6	19.0
Vlada Crne Gore	32.7	14.3	17.5	19.5	16.1
Policija Crne Gore	30.5	15.6	21.6	20.1	12.2
Sudstvo Crne Gore	31.0	19.9	21.3	18.4	9.4
Političke partije u Crnoj Gori	35.3	23.1	29.2	7.8	4.6
Srpska pravoslavna crkva	26.5	5.5	14.1	14.2	39.7
Crnogorska pravoslavna Crkva	48.2	8.4	15.4	12.5	15.5

Sa stanovišta rejtinga (tabela 3) možemo primijetiti isti poredak kao i u prethodnom istraživanju. Međutim, u ovom komparativnom pregledu važno je primijetiti da su koeficijanti za sve institucije manji u odnosu na prethodni period, ili drugim riječima, možemo reći da postoji trend pada povjerenja u institucije. Dakle, visoke ocjene koje su državne institucije dobile u prethodnom istraživanju su bile prvenstveno refleksi zadovoljstva zbog uspjeha vlasti na referendumu. Sa protokom vremena referendum postaje pitanje koje više nije prioritet za građane Crne Gore, i oni imanentno ulaze u zonu kritičkog odnosa prema državnim institucijama prije svega u svijetlu nezadovoljstva životnim standardom i sveukupnim društvenim zbivanjima. Ovi podaci, prema tome, jednako govore da je brzo raspisivanje izbora nakon referenduma prevashodno u skladu sa interesima vladajućih struktura, obzirom da što je kraći period između referenduma i izbora, to je veća šansa da se referendumski rezultat materijalizuje kroz izborni rezultat.

Tabela 3: Povjerenje u institucije – srednje vrijednosti / komparativni pregled

Rang / Institucija		JUN			AVGUST		
		N	K	SD	N	K	SD
1	Srpska pravoslavna crkva	816	3,39	1,624	800	3.35	1.650
2	Predsjednik Crne Gore	916	3,06	1,530	933	2.83	1.511
3	Vlada Crne Gore	918	2,94	1,531	925	2.72	1.487
4	Policija Crne Gore	919	2,87	1,407	928	2.68	1.402
5	Skupština Crne Gore	911	2,84	1,375	918	2.60	1.322
6	Sudstvo Crne Gore	921	2,72	1,344	915	2.55	1.342
7	Crnogorska pravoslavna crkva	758	2,51	1,570	744	2.39	1.544
8	Političke partije u Crnoj Gori	893	2,36	1,217	902	2.23	1.149

N – broj ispitanika koji su iznijeli stav; K – koeficijent povjerenja (srednja vrijednost); SD – standardna devijacija

Kao što je poznato, u izbornu utakmicu ulaze nove i stare koalicije i partije. Prvo, vladajuća struktura u izbornu utakmicu ulazi kao i na prethodnim izborima, dakle, riječ je o koaliciji DPS-SDP. Blok za državnu zajednicu izlazi u dvije kolone, koaliciju SNP-NS-DSS i tzv. Srpska Lista (SNS-SRS). Liberalna partija na izbore izlazi u koaliciji sa Bošnjačkom strankom, a Pokret za promjene izlazi samostalno na izbore, kao i ostale partije među kojima još samo albanske stranke i koalicije zbog prirode izbornog sistema imaju šansu da se nađu u parlamentu. Ovakav raspored snaga biće i osnov za našu uobičajenu analitiku kada su politički stavovi i opredjeljenja građana u pitanju.

Kada je riječ o povjerenju u institucije, pristalice DPS- SDP koalicije (tabela 4) najveće povjerenje ukazuju predsjedniku Crne Gore (4,28) a zatim vladi Crne Gore (4,18), pri čemu je statistička razlika između ova dva i svih ostalih koeficijenata veoma izražena, tj. povjerenje u sve ostale institucije je značajno manje. Dalje, pristalice vladajuće koalicije najniže ocjenjuju političke partije (2,80) i SPC (2,49). Budući da je SPC najviše ocijenjena institucija na nivou čitave populacije, a najniže od strane pristalica vlasti, govori da između ove institucije i institucija vlasti postoji nerazumijevanje i latentni konflikt.

Tabela 4: Povjerenje u institucije – pristalice DPS-SDP

Rang / Institucija		N	K	SD
1	Predsjednik Crne Gore	326	4.28	0.846
2	Vlada Crne Gore	323	4.18	0.874
3	Policija Crne Gore	320	3.73	1.148
4	Skupština Crne Gore	318	3.70	1.036
5	Crnogorska pravoslavna crkva	245	3.56	1.396
6	Sudstvo Crne Gore	316	3.53	1.147
7	Političke partije u Crnoj Gori	301	2.80	1.212
8	Srpska pravoslavna crkva	241	2.49	1.456

N – broj ispitanika koji su iznijeli stav; K – koeficijent povjerenja (srednja vrijednost); SD – standardna devijacija

Kada je riječ o koaliciji SNP-NS-DSS slika je sasvim drugačija. Naime, najniže ocijenjena institucija od strane pristalica vladajućih partija SPC je najviše ocijenjena institucija od strane pristalica SNP-NNS-DSS (4,33). Ovaj podatak plastično pokazuje dubinu razlika koje postoje između ove dvije koalicije. Međutim, ono što je indikativno za pristalice SNP-NS-DSS je da osim povjerenja ukazanog SPC-u, sve ostale institucije su veoma loše ocijenjene. Već druga institucija po rejtingu, političke partije, ima ocjenu manju od 2, a ostale još niže ocjene. Drugim riječima, pristalice ove koalicije nemaju ni u koga povjerenje osim u SPC.

Tabela 5: Povjerenje u institucije – pristalice SNP-NS-DSS

Rang / Institucija		N	K	SD
1	Srpska pravoslavna crkva	138	4.33	1.137
2	Političke partije u Crnoj Gori	137	1.92	0.923
3	Policija Crne Gore	139	1.75	0.995
4	Skupština Crne Gore	137	1.72	0.886
5	Sudstvo Crne Gore	137	1.72	0.954
6	Vlada Crne Gore	139	1.51	0.761
7	Predsjednik Crne Gore	139	1.48	0.726
8	Crnogorska pravoslavna crkva	127	1.28	0.763

N – broj ispitanika koji su iznijeli stav; K – koeficijent povjerenja (srednja vrijednost); SD – standardna devijacija

JAVNO MNJENJE CRNE GORE

Konstatacija koju smo iznijeli za pristalice koalicije SNP-NS-DSS je gotovo identična i kada je riječ o Srpskoj listi (tabela 6). Naime, pristalice ove koalicije ukazuju povjerenje jedino SPC-u, dok su ocjene za sve ostale institucije čak ispod 1,60, ili drugim riječima kriza povjerenja u sve institucije osim u SPC kod ove strukture je još veća u poređenju sa pristalicama koalicije SNP-NS-DSS.

Tabela 6: Povjerenje u institucije – pristalice Srpske liste

Rang / Institucija	N	K	SD
1 Srpska pravoslavna crkva	74	4.81	0.646
2 Političke partije u Crnoj Gori	75	1.59	0.759
3 Policija Crne Gore	77	1.55	0.912
4 Sudstvo Crne Gore	75	1.51	0.918
5 Skupština Crne Gore	77	1.50	0.896
6 Predsjednik Crne Gore	77	1.46	0.871
7 Vlada Crne Gore	75	1.20	0.565
8 Crnogorska pravoslavna crkva	66	1.18	0.642

N – broj ispitanika koji su iznijeli stav; K – koeficijent povjerenja (srednja vrijednost); SD – standardna devijacija

Tabela 7: Povjerenje u institucije – pristalice Liberalno – Bošnjačke koalicije

Rang / Institucija	N	K	SD
1 Predsjednik Crne Gore	44	3.11	1.228
2 Vlada Crne Gore	43	3.03	1.277
3 Skupština Crne Gore	44	2.92	1.099
4 Crnogorska pravoslavna crkva	30	2.59	1.395
5 Policija Crne Gore	45	2.55	1.260
6 Političke partije u Crnoj Gori	41	2.44	1.111
7 Sudstvo Crne Gore	47	2.39	1.311
8 Srpska pravoslavna crkva	31	2.05	1.426

N – broj ispitanika koji su iznijeli stav; K – koeficijent povjerenja (srednja vrijednost); SD – standardna devijacija

Novoformirana koalicija Liberalne i Bošnjačke partije ima svojih specifičnosti (tabela 7). Prvo, dvije najbolje ocijenjene institucije su iste kao i kod pristalica vladajuće koalicije, što za ovu koaliciju nije dobro, budući da u izbornoj kampanji nosioci ovih institucija mogu da 'odnesu' glasove liberalima i Bošnjacima. Drugo, kod ove strukture nema izraženo visokih ocjena za

institucije, što govori da ovdje nije riječ o čvrstoj strukturi što takođe može ovu koaliciju da 'košta' na izborima. Treće, nakon Skupštine (2,92) relativno visoku ocjenu dobija CPC (2,59) što govori o jednom novom integritetu ove strukture, i što je interesantno, obzirom da pristalice Bošnjaka u okviru ove strukture nisu pravoslavci. Konačno, najviše ocijenjena institucija na nivou čitavog uzorka SPC, je najniže ocijenjena od strane pristalica ove grupacije što govori o njihovim fundamentalnim razlikama.

Tabela 8: Povjerenje u institucije – pristalice PzP

Rang / Institucija		N	K	SD
1	Srpska pravoslavna crkva	109	3.45	1.662
2	Policija Crne Gore	118	2.25	1.212
3	Sudstvo Crne Gore	117	2.20	1.122
4	Predsjednik Crne Gore	119	2.02	1.075
5	Skupština Crne Gore	118	1.99	1.014
6	Političke partije u Crnoj Gori	118	1.99	0.980
7	Crnogorska pravoslavna crkva	94	1.89	1.339
8	Vlada Crne Gore	117	1.88	0.959

N – broj ispitanika koji su iznijeli stav; K – koeficijent povjerenja (srednja vrijednost); SD – standardna devijacija

Osnovne trendove u stavovima pristalica PzP-a pratili smo bez obzira što u prethodnom periodu ova grupacija nije bila politička partija. I u ranijem istraživanju učili smo da pristalice PzP-a potencijalno 'oduzimaju' dio biračkog tijela partijama koje su se zalagale za opstanak državne zajednice. Ukoliko se analiziraju podaci koji govore o povjerenju u institucije (tabela 8), može se vidjeti da je prva po rejtingu SPC, što govori o strukturalnoj sličnosti pristalica PzP-a i pristalica unionističkih stranaka. Međutim, rejting ostalih institucija pokazuje da pristalice PzP-a imaju svojih specifičnosti, i da bi mogli ovu strukturu da okvalifikujemo kao politički faktor koji svoje pristalice agregira sa različitih strana.

Konačno, kada je riječ o stranački nepredijeljnim građanima i potencijalnim apstinentima izbora (tabela 9), SPC, kao i na nivou ukupne varijanse, je najbolje ocijenjena institucija, ali je ta ocjena znatno niža u poređenju sa rejtingom SPC kod unionističkih stranaka (3,35). Raspored ostalih institucija u pogledu povjerenja, kao i ocjene govore o tome da je ovdje riječ o jednoj heterogenoj i indolentnoj strukturi koja u odnosu na političke događaje i procese pokazuje apatiju i nezainteresovanost.

Tabela 9: Povjerenje u institucije – Neopredeljeni i apstinenti

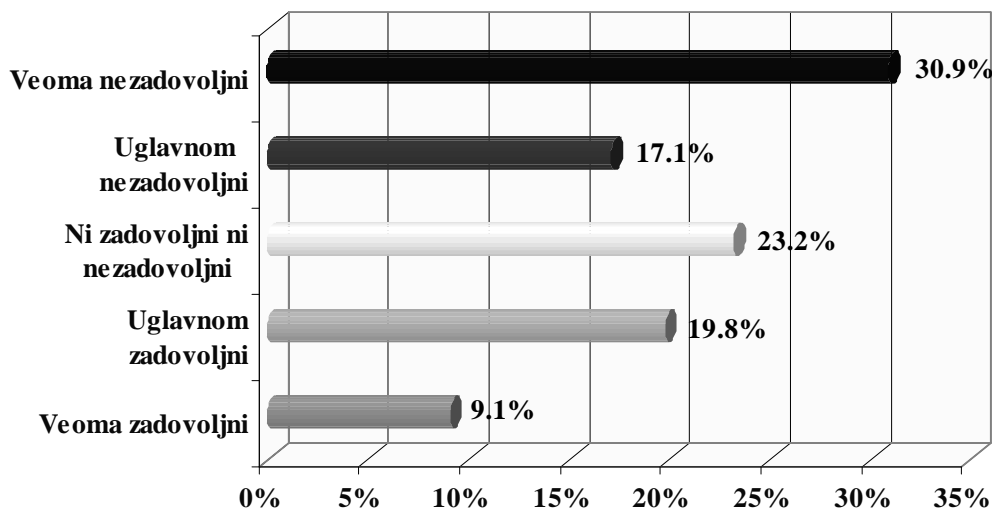
Rang / Institucija	N	K	SD
1 Srpska pravoslavna crkva	201	3.35	1.662
2 Predsjednik Crne Gore	212	2.40	1.256
3 Policija Crne Gore	213	2.37	1.221
4 Sudstvo Crne Gore	210	2.26	1.192
5 Crnogorska pravoslavna crkva	175	2.26	1.395
6 Vlada Crne Gore	211	2.25	1.188
7 Skupština Crne Gore	208	2.20	1.072
8 Političke partije u Crnoj Gori	215	1.99	1.085

N – broj ispitanika koji su iznijeli stav; K – koeficijent povjerenja (srednja vrijednost); SD – standardna devijacija

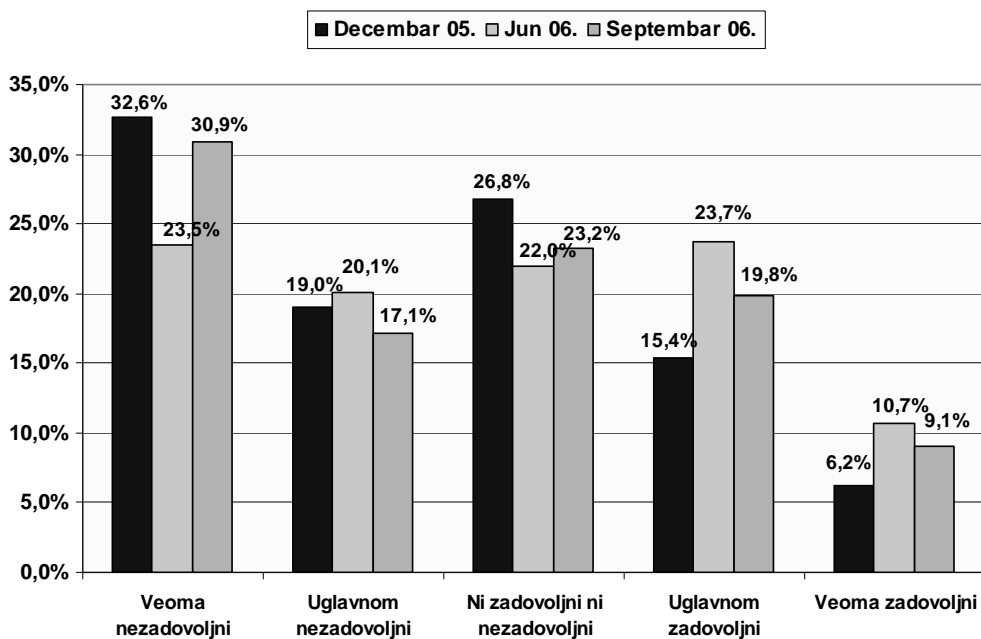
2. ZADOVOLJSTVO RADOM VLADE CRNE GORE

Jedan od značajnih indikatora posredstvom koga mjerimo stavove javnog mnjenja u našim istraživanjima je i zadovoljstvo radom vlade Crne Gore. U prethodnom istraživanju utvrdili smo da su građani pokazali viši stepen zadovoljstva učinkom vlade, i to smo objasnili činjenicom da je riječ o instituciji koja je uspješno i pobjednički realizovala referendum. No, i tom prilikom ukazali smo da je ukupno nezadovoljstvo veće od zadovoljstva (grafikoni 1 i 2). Posljednji rezultati ukazuju da se negativni trend nastavlja, odnosno nezadovoljstvo radom vlade raste, a ovo prvenstveno zbog toga što se zadovoljstvo uzrokovano referendumom smanjuje dok istovremeno nema vidnog napretka na drugim poljima, posebno u području ekonomije. Konkretno, dok je veoma zadovoljnih prije referenduma (decembar 2005) bilo 6,2%, nakon referenduma se taj broj povećao na 10,7%, da bi u posljednjoj sondaži potpuno zadovoljnih bilo 9,1%. Uz to, uglavnom zadovoljnih je prije referenduma bilo 15,4%, nakon referenduma 23,7% da bi u ovom trenutku uglavnom zadovoljnih bilo 19,8%. Sa druge strane, veoma nezadovoljnih radom Vlade prije referenduma bilo je 32,6%, da bi se taj procenat smanjio nakon referenduma za gotovo čitavih 10% (23,5%), a u posljednjoj sondaži broj veoma nezadovoljnih iznosi ponovo preko 30%. Pojednostavljeno rečeno, nakon post-referendumske "oduševljenja", i priznavanja vladi za rezultate, protok vremena vraća stara uvjerenja i stare kritike građana u odnosu na učinke ove institucije, te je sa ovog stanovišta jasno da što se prije održe izbori, to bolje po vladajuće strukture.

Grafikon 1: Zadovoljstvo radom Vlade

Grafikon 2: Zadovoljstvo radom Vlade - TREND OVI

Sa stanovišta pristalica partija i koalicija koje učestvuju na izborima, kao i ranijim istraživanjima jasno je da najveće zadovoljstvo pokazuju pristalice DPS-SDP, ali čak i u kada je o njima riječ, može se primijetiti nezadovoljstvo (tabela 14). Naime, najfrekventnija vrijednost je "uglavnom zadovoljan" (44,9%) a ne "veoma zadovoljan" (22,7%). Uz to, svaki peti pristalica vladajuće koalicije je "niti zadovoljan niti nezadovoljan", a kumulativno nezadovoljnih radom vlade u okviru ove grupacije je preko 11%. Dakle, vlada nije u potpunosti ispunila očekivanja ni u očima samih pristalica vladajućih partija.

Najkritičniji u odnosu na rad vlade su pristalice koalicije SNP-NS-DSS, odnosno pristalice Srpske liste (preko 2/3 veoma nezadovoljnih). Liberali i Bošnjačka stranka su prilično ravnomjerno distribuirani kada je riječ, kako o "zadovoljstvu" tako i o "nezadovoljstvu", ali je ipak "veoma zadovoljnih" simbolično malo pristalica ove koalicije (1,8%). Pristalice PzP-a, su u 35,3% slučajeva "veoma nezadovoljni" ali uz 38,8% "uglavnom nezadovoljnih", što ukazuje da je ukupno nezadovoljstvo radom vlade blizu $\frac{3}{4}$ pristalica ove opcije. Opet, sudeći po modalitetima zadovoljstva, nezadovoljstvo koje iskazuju pristalice PzP-a je manje u odnosu na stranke bivšeg unionističkog bloka, što ukazuje na sličnosti i razlike između ova dva politička profila. U svakom slučaju ovu činjenicu treba posmatrati i u svijetlu oštih kritika koje je u prethodnom periodu PzP upućivao vladi. Konačno, i kod apstinenata i neopredijeljenih dominira nezadovoljstvo pri čemu ipak postoji određena ravnoteža u distribuciji.

Tabela 10: Zadovoljstvo radom Vlade pristalica izbornih partija i koalicija

Izborna preferencija	Stav %				
	Veoma nezadovoljan	Uglavnom nezadovoljan	Niti zadovoljan niti nezadovoljan	Uglavnom zadovoljan	Veoma zadovoljan
DPS-SDP	5.3	6.4	20.7	44.9	22.7
SNP-NS-DSS	67.7	16.0	14.8	0.9	0.6
Srpska lista	69.1	17.2	11.2	-	2.5
Liberali i Bošnjačka stranka	21.2	27.8	28.4	20.8	1.8
PzP	35.3	38.8	21.2	4.0	0.7
Apstinenti	31.7	20.2	34.3	10.5	3.4

3. POVJERENJE U POLITIČARE I JAVNE LIČNOSTI

Lideri i identifikacija birača sa njima svakako je jedan od najvažnijih faktora koji određuje partijsku preferenciju u izbornom procesu. Tako je bilo prije referendumu, tako je i sada. Rezultati posljednje sondaže (tabela 11) pokazuju da je Milo Đukanović i dalje najpopularniji političar u Crnoj Gori, ali treba imati u vidu da je njegova prosječna ocjena u avgustu manja u odnosu na junska istraživanja (2,98 naspram 3,18). Nebojša Medojević, nasuprot, je poboljšao svoj rejting, kako u smislu mjesta na ljestvici, tako i u smislu prosječne ocjene (sa 2,79 na 2,87). Dakle, nakon referendumske "nokdauna" koji je zbog nejasne pozicije po pitanju referenduma dobio lider PzP-a izgleda da on uoči izbora ponovo konsoliduje svoju poziciju. Amfilohije Radović je izgubio u ovom periodu na ocjeni (sa 2,83 na 2,59), a ovo vjerovatno zbog činjenice da se Mitropolit jednostavno sve manje pojavljuje u javnosti kada je politička debata u pitanju. Ranko Krivokapić je četvrti po rejtingu, iako je njegova prosječna ocjena, takođe, u odnosu na prethodni period manja (sa 2,53 na 2,43). Prvi na listi od lidera bivšeg unionističkog bloka je Andrija Mandić (2,21) i njegova prednost u odnosu na ostale lidere unionističkih stranaka može imati značajnijih posljedica u pogledu preraspodjele "zajedničkog" biračkog tijela. Pad Miodraga Živkovića u odnosu na prethodno istraživanje (sa 2,30 na 2,11) ukazuje na trend koji može, takođe, imati negativne posljedice na broj glasača koalicije koju ovaj lider predvodi. Svi ostali lideri su loše i veoma loše ocijenjeni, ili idrugim riječima sve partije koje ovi lideri predvode nemaju dovoljan potencijal da uđu u parlament osim kada je riječ o nacionalnim partijama Albanaca u Crnoj Gori za koje znamo da su pozitivno diskriminirane izbornim zakonodavstvom.

Komparativni podaci povjerenja u političare sa stanovišta pristalica partija i koalicija koje učestvuju na septembarskim izborima navode nas na neke važne zaključke (tabela 12). Prvo, jasnu i nedvosmisleni leadersku poziciju među svojim pristalicama uživaju Milo Đukanović i Nebojša Medojević. Sa ovog stanovišta "najslabiju" podršku vlastitih glasača ima Miodrag Živković, ili drugim riječima možemo primijetiti da je ova koalicija i po ovom kriterijumu ranjiva. Kada je riječ o pristalicama Srpske liste, iako Andrija Mandić ima najvišu ocjenu jasno je da kod njih postoji i jednako snažna identifikacija sa mitropolitom Amfilohijem. Konačno, u leaderskom smislu SNP i koalicija koju predvodi ova partija je u najvećem problemu. Prvo, lider ove koalicije, Predrag Bulatović je daleko lošije ocijenjen u odnosu na mitropolita Amfilohija, i drugo, što još veći problem, pristalice ove koalicije bolje ocjenjuju predvodnika druge kolone unutar nekad jedinstvenog bloka za zajedničku državu -Andriju Mandića. Ovakva situacija povećava vjerovatnoću da se određeni dio pristalica ove koalicije odluči da svoj glas da Srpskoj listi ili, drugim riječima, ova činjenica može da dovede do smanjenja broja glasova koalicije SNP-NS-DSS i povećanja broja glasova Srpske liste.

Tabela 11: Povjerenje u političare i javne ličnosti

Rang političara / javne ličnosti		PO	SD
1	Milo ĐUKANOVIĆ	2.98	1.694
2	Nebojša MEDOJEVIĆ	2.87	1.499
3	AMFILOHIJE Radović	2.59	1.711
4	Ranko KRIVOKAPIĆ	2.43	1.568
5	Andrija MANDIĆ	2.21	1.445
6	Miodrag ŽIVKOVIĆ	2.11	1.290
7	Krsto PAVIĆEVIĆ	1.95	1.159
8	Predrag POPOVIĆ	1.93	1.219
9	Ranko KADIĆ	1.88	1.173
10	Predrag BULATOVIĆ	1.86	1.166
11	Zoran ŽIŽIĆ	1.81	1.192
12	Ferhat DINOŠA	1.80	1.230
13	Predrag DRECUN	1.75	1.040
14	Mehmet BARDHI	1.55	0.985

PO - Prosječna ocjena; SD - standardna devijacija

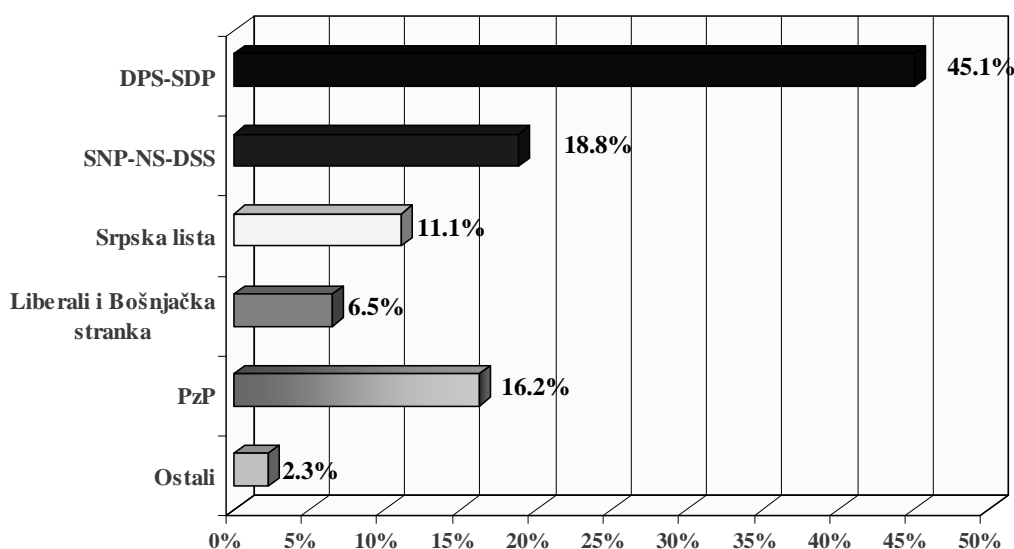
Tabela 12: Povjerenje u političare – Pristalice partija i koalicija

	IZBORA PREFERENCIJA				
	DPS-SDP	SNP-NS-DSS	Srpska lista	Liberali i Bošnjaci	PZP
Milo ĐUKANOVIĆ	4,63	1,50	1,46	3,15	1,85
Ranko KRIVOKAPIĆ	3,84	1,11	1,13	3,02	1,55
Predrag BULATOVIĆ	1,57	3,30	2,14	1,36	1,54
Andrija MANDIĆ	1,55	3,51	4,36	1,37	2,00
Miodrag ŽIVKOVIĆ	2,65	1,41	1,40	3,53	1,78
Predrag POPOVIĆ	1,49	3,15	2,86	1,40	1,72
Ranko KADIĆ	1,41	3,10	3,05	1,40	1,65
Zoran ŽIŽIĆ	1,39	3,04	2,76	1,26	1,54
Nebojša MEDOJEVIĆ	2,25	3,36	3,23	2,40	4,54
Krsto PAVIĆEVIĆ	2,30	1,63	1,39	2,27	1,90
Ferhat DINOŠA	2,35	1,08	1,28	1,88	1,37
Mehmet BARDHI	1,81	1,05	1,30	1,67	1,35
Predrag DRECUN	1,77	2,06	1,96	1,55	1,62
AMFILOHIJE Radović	1,70	4,02	4,31	1,35	2,85

4. IZBORNA PREFERENCIJA

Jedan od ključnih zadataka svakog istraživanja javnog mnjenja uoči izbora jeste i procjena izbornih rezultata. Naša mjerenja pokazuju da je vladajuća koalicija blizu da, imajući u vidu Dontov metod raspodjele mandata, samostalno ostvari apsolutnu većinu u parlamentu. Mjerenja zatim pokazuju da bi koalicija SNP-NS-DSS trebalo da ima 18,8% glasova, PzP 16,2% i Srpska lista 11,1%. Od ostalih parija još samo Liberali i Bošnjaci u koaliciji mogu da računaju na ulazak u Parlament, dok je sasvim izvjesno da sve ostale partije neće imati parlamentarni status. Ovo jedino ne važi kada su albanske partije i koalicije u pitanju, obzirom da za njih, kao što je već rečeno, po izbornom zakonu važe posebna pravila koja ih pozitivno diskriminišu. Drugim riječima, bez obzira na nizak rejting koje imaju na osnovu mjerenja na nivou ukupne punoljetne populacije, neka/e albanska/e partija/e takođe mogu ući u parlament.

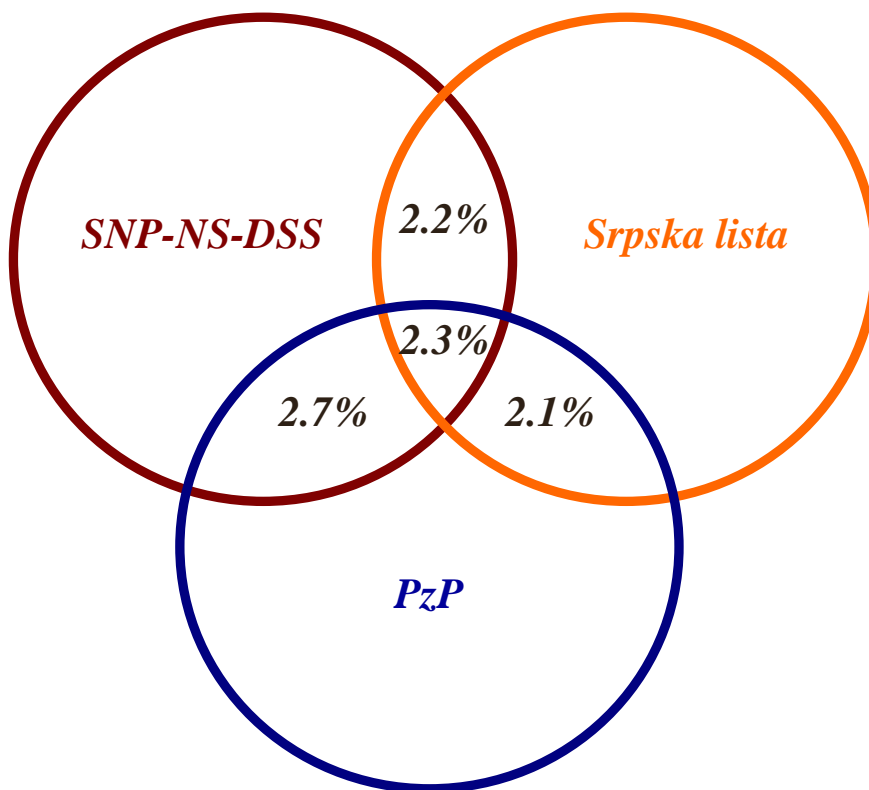
Grafikon 3: Procena izbornih rezultata

Najveći problem kada je riječ o preciznosti procjene predstavlja **moгуća preraspodjela glasova između koalicije SNP-NSS-DSS, Srpske Liste i PzP**. Naime, naši podaci govore da ove tri grupacije, a naročito dvije koalicije proizišle iz bivšeg unionističkog bloka, takoreći "dijele" isto biračko tijelo pri čemu priličan broj glasača još uvek fluktuiра između sve tri navedene opcije. Drugim riječima, sasvim je moguće očekivati preraspodjelu određenog broja

glasova između opcija o kojima je riječ. Matematički proračun (grafikon 4) potencijalne fluktuacije glasova izgleda na sljedeći način:

Grafikon 4: Mogućnost pregrupisanja glasača

Prezentovani model rezultat je serija regresionih hanaliza i on pokazuje interferenciju u smislu da je gotovo jednak račun vjerovatnoće (log-likelihood) da ispitanici koji se nalaze u interferentnim poljima svoj glas daju jednoj, odnosno drugoj ili, pak, trećoj političkoj partiji-koaliciji. Ova situacija u strukturalnom smislu znači da u dobrom dijelu, kako u pogledu socijalno-demografske strukture, tako i u pogledu ključnih stavova o važnim političkim pitanjima (Hag, Nato, institucije itd.) pristalice ove tri opcije jesu identični. Ovo je ključni razlog usljed kojeg je sasvim moguće da do kraja kampanje njihova odluka o glasu za jednu od ove tri opcije zavisi od čitavog niza za sada neuhvatljivih razloga, a sasvim moguće i od nekih novonastalih situacionih varijabli.

5. POVJERENJE U MEDIJE

Analizom prethodnog istraživanja utvrdili smo da ponašanje medija u referendumskoj kampanji je uticalo na povjerenje koje su im građani ukazali. Ovim istraživanjem je u tom smislu moguće utvrditi da li se ovaj trend nastavlja ili, pak, nakon referenduma, građani, plastično rečeno "praštaju" medijima za njihovo ponašanje tokom referenduma. Podaci pokazuju (tabela 13) da ima izvjesnih razlika sa stanovišta povjerenja u odnosu na naše junske istraživanje. Najviše povjerenje građani imaju u TVCG (28,5% - 29% u junu) te prema tome imamo stabilo povjerenje u državnu televiziju. Međutim, razlika između ove TV i druge po povjerenju TV IN se povećala, budući da u TV IN građani iskazuju 23,8% povjerenja (u poređenju sa 28,7% u junu). Dalje, TV ELMAG je u porastu povjerenja u odnosu na jun (sa 13,7% na 16%), dok je PINK ostao na istom nivou. Dakle, izgleda da se IN vraća na nivo povjerenja koji je imao prije referenduma i da je viši stepen povjerenja u ovu TV postojao samo u periodu referenduma. Isto važi i za ELMAG, samo što je smjer obrnut, tj. povjerenje se povećalo.

Tabela 13: Povjerenje u TV - trendovi

TV	Jan. 05. %	Maj 05. %	Sept. 05. %	Dec. 05. %	Jun 06. %	Avg. 06. %
TV CG	27.4	26.4	27.4	25.6	29.0	28.5
ELMAG	10.2	13.2	12.9	9.8	13.7	16.0
MONTENA	5.7	5.7	7.9	6.0	4.7	3.5
MBC	3.6	3.9	2.8	2.6	2.1	2.8
PINK	26.3	19.4	21.0	21.8	13.3	13.6
IN	19.3	22.4	22.5	22.7	28.7	23.8
ATLAS	-	-	-	-	2.3	-
RTS	6.5	1.5	1.9	2.7	1.6	2.0
Ostale TV	1.0	7.5	3.7	8.9	4.7	9.9

Tabela 14: Povjerenje u TV na nivou Podgorice - trendovi

TV	Jan. 05. %	Maj 05. %	Sept. 05. %	Dec. 05. %	Jun 06. %	Avg.. 06. %
TV CG	26.6	26.0	29.5	24.2	24.2	29.8
ELMAG	11.8	17.2	11.4	13.0	15.8	13.5
MONTENA	13.9	11.0	16.4	12.4	7.4	7.7
MBC	2.5	4.0	3.0	1.8	2.1	4.3
PINK	18.1	16.3	17.7	22.5	11.1	11.5
IN	18.6	17.4	20.5	22.4	35.8	27.4
ATLAS	-	-	-	-	2.6	-
RTS	7.6	0.5	-	0.5	-	-
Ostale TV	0.8	7.5	1.5	3.2	1.1	5.8

Kada je o Podgorici riječ (sve TV dostupne gledaocima), trendovi koji važe na nivou čitave populacije su još izraženiji (tabela 14). To se, prvenstveno odnosi na činjenicu da je, primjera radi, TV IN u junu u Podgorici zabilježila drastičan skok (sa 22,4% u decembru 2005. na 35,8% u junu ove godine). Dakle, Podgoričani su u toku referendumske kampanje imali najviši nivo povjerenja u ovu TV. Međutim, već u avgustovskoj sondaži povjerenje u TV IN se smanjilo na 27,4%, i sada je u ovom pogledu TV IN u Podgorici ponovo iza TV CG, koja bilježi rast povjerenja sa 24,2% u junu na 29,8% u avgustu. Paralelno, i ovo je posebno interesantno, TV ELMAG bilježi rast na nivou ukupne populacije, ali istovremeno bilježi pad kada je riječ o Podgorici (sa 15,8% na 13,5%), dok je TV pink stabilna u odnosu na jun (preko 11%) ali još uvijek daleko od povjerenja koje je uživala u decembru 2005. god. (22,4%). Prema tome, možemo zaključiti da se trend promjena stavova u pogledu povjerenja prema TV stanicama promijenio u toku referenduma, ali jednako, da se povjerenje lagano vraća u "normalu" tj. dostiže one vrijednosti koje su bile karakteristične za pred-referendumski period.

6. POVJERENJE U RADIO

Kada je riječ o povjerenju u radio, situacija je unekoliko drugačija, što zbog činjenice da ovaj elektronski medij nije bio od onog značaja za referendum koji je važio za TV stanice, što zbog toga što je dominacija Radio Crne Gore i ELMAG-a izražena. Podaci (tabela 15) ukazuju da kada je o radio Crne Gore riječ imamo blagi trend pada povjerenja (sa 30,3% u junu na 28,8% u avgustu),

JAVNO MNJENJE CRNE GORE

dok kod radio ELMAG-a imamo blagi rast (sa 23,4% u junu na 25,1% u avgustu). No, ove razlike su zaiste male i kreću se u granicama standarde statističke greške uzorka. U osnovi, kako ne postoje značajnije razlike u vrijednostima između predreferenduskog i referenduskog perioda, tako ne postoje značajnije razlike između referenduskog i postreferenduskog perioda.

Tabela 15: Povejerenje u Radio - TREND

Radio	Jan. 05. %	Maj 05. %	Sept. 05. %	Dec. 05. %	Jun 06. %	Avg. 06. %
Crne Gore	24.4	24.5	30.5	28.6	30.3	28.8
Elmag	23.7	23.5	25.2	22.8	23.4	25.1
D	7.6	6.0	5.4	8.4	8.6	4.9
Antena M	4.3	5.3	6.2	3.6	6.3	5.1
Montena	4.5	4.1	4.9	2.5	2.0	4.2
Svetigora	3.6	1.5	1.5	1.9	1.4	2.2
Slobodna Evropa	2.8	1.5	0.9	0.6	0.6	0.5
Lokalne stanice	23.1	30.3	17.2	22.9	19.3	17.0
Ostale stanice	5.9	3.2	8.3	8.9	8.2	12.1

Tabela 16: Povejerenje u Radio na nivou Podgorice - TREND

Radio	Jan. 05. %	Maj 05. %	Sept. 05. %	Dec. 05. %	Jun 06. %	Avg. 06. %
Crne Gore	27.4	23.6	33.8	31.1	30.5	32.0
Elmag	18.8	18.3	18.6	19.5	17.9	21.1
D	20.4	17.8	16.0	20.7	22.5	17.0
Antena M	9.7	12.0	10.8	7.0	13.2	10.9
Montena	6.5	5.2	7.0	6.6	2.0	7.5
Svetigora	2.2	1.0	0.5	0.4	-	0.7
Slobodna Evropa	1.6	2.1	-	0.9	-	-
Lokalne stanice	6.5	14.7	0.5	11.6	4.0	2.7
Ostale stanice	7.0	5.2	12.8	2.2	9.9	8.2

Kada je, pak, o Podgorici riječ (tabela 16), referendum je uticao na izvjesne promjene sa stanovišta povjerenja građana. Prvo, što se tiče radio Crne Gore, bilježimo blagi rast povjerenja (sa 30,5% u junu na 32% u avgustu). Drugo, kada je o ELMAGU riječ, takođe bilježimo blagi rast sa 17,9% na 21,1%. Treće, kada je o Radio D riječ, trend je negativan i izmjereno povjerenje se kreće sa 22,5% u junu na 17% u avgustu. Isto tako, Antena M bilježi blagi pad sa 13,2% na 10,9%. Svi opisani trendovi, ipak se ne mogu okarakterisati kao drastični, već je pre riječ o blagim pomjeranjima koje treba pratiti u budućim sondažama.

7. POVJERENJE U DNEVNE NOVINE

Mjerenje povjerenja u dnevne novine već tradicionalno pokazuje da građani najviše povjerenja imaju u VIJESTI, ali je interesantno da su Vijesti (tabela 17) kao najveći dobitnici referenduskog procesa sa ovog stanovišta, i nakon referenduma nastavile pozitivan trend (sa junskih 46,7% na 47,9% u avgustu). Međutim, jednako je interesantno da DAN bilježi isti trend iako su vrijednosti značajno manje (sa 31,9% u junu na 33% u avgustu). Konačno, negativan trend kada je o Pobjedi riječ se isto tako nastavlja, ili makar je vrijednost na junskom nivou (sa 13% na 12,6%). Dakle, ono što je za dnevnu štampu interesantno naglasiti, jeste da se vrijednosti povjerenja iskazane na referedumu, a koje su formirane u referenduskom periodu, zadržavaju, za razliku od odnosa prema elektronskim medijima. Da li se radi o činjenici da je vezivanje za dnevnu štampu snažnije nego kada je riječ o elektronskim medijima, ili se pak radi o nekoj specifičnoj konstelaciji koja nije ugrađena u eksplanatorni model, pokazaće se u narednom periodu.

Tabela 17: Povejerenje u dnevne novine – TREND

NOVINA	Jan. 05. %	Maj 05. %	Sept. 05. %	Dec. 05. %	Jun 06. %	Avg.. 06. %
POBJEDA	14.2	12.6	15.3	15.6	13.0	12.6
VIJESTI	41.8	41.3	41.5	43.9	46.7	47.9
DAN	31.9	33.4	34.1	27.8	31.9	33.0
REPUBLIKA	1.1	1.0	1.1	0.4	1.6	1.4
POLITIKA	1.4	0.9	0.4	2.5	0.9	1.0
VEČERNJE NOVOSTI	5.8	6.8	5.6	7.0	5.3	3.3
BLIC	0.6	1.1	0.9	0.5	-	-
OSTALE NOVINE	3.4	2.9	1.1	2.2	0.6	0.7

8. EU, NATO, HAG

Stav prema ključnim međunarodnim institucijama se u odnosu na junsko istraživanje unekoliko promijenio, iako su vrijednosti i dalje visoke u smislu pozitivne orijentacije (tabela 18). Prvo, kada je EU u pitanju, i dalje daleko najveći broj građana smatra da Crna Gora treba da postane članica EU, ali je procenat ipak manji u odnosu na jun (sa 81,5% na 76,5%). Isti trend je izmjeren i kada je riječ o učlanjenju u NATO vojnu alijansu (sa 44,2% na 36,9%). Konačno i kada je riječ o saradnji sa Hagom, procenat onih koji su ZA saradnju, iako je nadpolovičan, u perspektivi trenda je manji (sa 54,8% na 50,9%). Prema tome, može se reći da prema međunarodnim institucijama u Crnoj Gori i dalje postoji dominantno pozitivan odnos ali da je trend negativan. Da li je to na neki način povezano sa očekivanjima građana nakon referendumu, pitanje je na koje se ne može sa sigurnošću odgovoriti.

Tabela 18: Stav prema EU, NATO i HAGU

	JUN			AVGUST		
	DA	NE	Nema stav	DA	NE	Nema stav
Članstvo u EU	81,5	5,5	13,0	76,5	5,6	17,9
Članstvo u NATO	44,2	27,3	28,5	36,9	31,4	31,7
Saradnja sa Tribunalom u Hagu	54,8	28,4	16,8	50,9	27,4	21,7

Kao i u ranijim istraživanjima mjerimo značajne statističke razlike u stavu prema EU, NATO i HAGU (tabela 19). Razlike su najmanje, iako značajne, kada je riječ o EU. Dok su pristalice vladajuće koalicije gotovo jednoglasne po ovom pitanju (92,4%), pristalice SNP-NS-DSS su značajno manje opredijeljene za EU integracije (62%) a još manje je to slučaj sa pristalicama Srpske liste (57,8%). Kada je o Liberalima i Bošnjacima riječ, interesantno je da su oni privrženiji EU u još većoj mjeri nego pristalice vladajuće koalicije (preko 95%). Pristalice PzP-a po ovom pitanju zaostaju u odnosu na pristalice vladajuće koalicije, ali su značajno ispred koalicija koje su sačinjavale unionistički blok (77,2%). U ovom pogledu NATO predstavlja još ozbiljniji kamen spoticanja između pristalica različitih partija i koalicija. Dok su pristalice vladajuće koalicije većinski za uključanje u NATO (preko 60%) pristalice SNP-NS-DSS su većinski protiv (58,7%) a ovo je još izraženije kod pristalica Srpske liste koje se protive članstvu Crne Gore u NATO alijansu u preko 68% slučajeva. Liberali i Bošnjaci, iako većinski ZA NATO (preko 57%) ipak zaostaje za pristalicama vladajuće koalicije po ovom pitanju. Pristalice PzP-

JAVNO MNJENJE CRNE GORE

a su interesantne i u ovom pogledu, obzirom da su vrijednosti prilično ravnomjerno distribuirane u stavu ZA i PROTIV članstva u NATO. Konačno, dok NATO prilično "cijepa" pristalice različitih partija i koalicija, takvo ponašanje još je izraženije kada je stav prema Hagu u pitanju. Naime, naspram 78,7% prisatlica vladajuće koalicije koji su ZA saradnju sa Hagom, 66% pristalica koalicije SNP-NS-DSS su protiv, a čak 72,9% pristalica Srpske liste su takođe "antihški" raspoložene. Pristalice koalicije Liberala i Bošnjaka u najvećoj mjeri podržavaju saradnju sa Hagom (83,7%), dok su pristalice PzP-a iako "kolebljivi" u većoj mjeri za saradnju (42,3%) nego protiv nje (27,6%).

Tabela 19: Stav prema EU, NATO i HAGU - partijska identifikacija

Stav:	DA	NE	Nema stav
Članstvo u EU			
DPS-SDP	92,4	1,8	5,9
SNP-NS-DSS	62,0	13,4	24,6
Srpska lista	57,8	16,9	25,3
Liberali i Bošnjačka stranka	95,9	-	4,1
PzP	77,2	5,7	17,1
Članstvo u NATO			
DPS-SDP	60,2	14,1	25,7
SNP-NS-DSS	14,5	58,7	26,8
Srpska lista	8,5	68,3	23,2
Liberali i Bošnjačka stranka	57,4	17,0	25,5
PzP	30,3	33,6	36,1
Saradnja sa Tribunalom u Hagu			
DPS-SDP	78,7	4,7	16,6
SNP-NS-DSS	17,0	66,0	17,0
Srpska lista	10,6	72,9	16,5
Liberali i Bošnjačka stranka	83,7	10,2	6,1
PzP	42,3	27,6	42,3

9. OSOLONAC U SPOLJNOJ POLITICI

Kada je riječ o partnerima u spoljnoj politici, građani isto kao i u prethodnom periodu vide EU kao ključnog partnera, dok Rusija i SAD značajno zaostaju u ovom pogledu. U pogledu trendova vrijednosti su na nivou junskog istraživanja, i obzirom na kontinuirano stabilne vrijednosti u ovom pogledu, nije za očekivati značajnije promjene u temporalnoj perspektivi.

Tabela 20: Oslonac u spoljnoj politici

	Stavovi %				
	Nimalo	Malo	U velikoj mjeri	U potpunosti	Ne može da procijeni
EU	5.0	16.2	31.6	34.6	12.6
SAD	29.2	24.7	18.4	11.6	16.1
RUSIJA	25.5	27.8	17.3	11.9	17.5